د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او د
ښوونکو د روزنې معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

تاریخ

اتم ټولګی

تاریخ - اتم ټولګی

درسي کتابونه د پوهنې په وزارت پورې اړه لري.
پیرودل او پلورل یې په کلکه منعه دی. له سرغړوونکو
سره به یې قانوني چلن وشي.

۱۳۹۶ هـ . ل
moe.curriculum@gmail.com

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې
هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی
د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو
د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، ګوجر دي
پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي
هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي
لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به
لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او د ښوونکو
د روزنې معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

تاریخ

اتم ټولگی

۱۳۹۶
هـ.ش

مؤلفین:

- د کتور فاروق انصاري
- سرمؤلف عبدالغیاث غوري
پوهنیاره انیسه محمود عمر
- د مؤلف مرستیال عبدالمالك عابد
- د مؤلف مرستیال محمد حسین احمدزی

مسلکي اډیټور

- پوهنوال محمد رسول باوري

د ژبې اډیټور

- عبدالقیوم مشوانی

دیني، سیاسي او فرهنګي کمېټه

- مولوي عبدالصبور عربي
- دکتور محمد یوسف نیازی
- حبیب الله راحل د پوهنې وزارت سلاکار د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې.

د څارنې کمېټه

- دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین.
- دکتور شېرعلي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول.
- سرمؤلف عبدالظاهر ګلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس.

طرح او ډیزاین: حمیدالله غفاري

د چاپ د سمون چارې: محمد کبیر حقمل د پوهنې وزارت د نشراتو او اطلاعاتو رئیس

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

د لوی خدای ﷻ ډېر شکر دی چې انسان یې په احسن تقویم کې پیدا او هغه ته یې د خبرو کولو توان ورکړ او د علم او فکر پر ګاڼه یې سمبال کړ. ډېر درود دې وي د اسلام پر ګران پیغمبر حضرت محمد مصطفی ﷺ چې د انسانیت ستر ښوونکی دی او د رحمت، لارښوونې او روښنایی پیغام راوړونکی.

ښوونه او روزنه په هره ټولنه کې د بدلون او پراختیا بنسټ دی. د ښوونې او روزنې اصلي موخه د انسان د بالقوه ځواکونو فعالول او د هغه د پټو استعدادونو غوړول دي.

درسي کتاب د ښوونې او روزنې په بهیر کې یو مهم رکن بلل کیږي چې له نوو علمي بدلونونو او پرمختګونو سره اوږه په اوږه د ټولنې له اړتیاوو سره سم تالیف کیږي. درسي کتابونه باید د منځپانګې له مخې خورا بډای وي چې وکړای شي د علومو له نوو لاسته راوړنو سره مل دیني او اخلاقي زده کړې د نوو میتودونو له لارې زده کوونکو ته ولیږدوي.

دغه کتاب چې اوس ستاسو په واک کې دی، د همدغو پورته ځانګړنو پر بنسټ چمتو او تالیف شوی دی. د پوهنې وزارت تل زیار باسي چې په هیواد کې تعلیمي نصاب او درسي کتابونه د اسلامي ښوونې او روزنې او د ملي هویت د ساتلو پر بنسټ جوړ او له علمي معیارونو، نوو روزنیزو میتودونو او د نړۍ له علمي پرمختګونو سره سم چمتو کړي. د زده کوونکو استعدادونه په ټولو اخلاقي او علمي خواوو کې وغوړیږي او په هغوی کې د تفکر او نوښت توان او د پلټنې حس پیاوړی کړي. د خبرو اترو او پیرزوینې د فرهنګ دودول، د هیواد پالنې او د مینې او محبت د حس پیاوړی کول، ښځینه او پیوستون د پوهنې د وزارت نورې غوښتنې دي چې ښایي د لوست په کتابونو کې ورته پام وشي.

درسي کتابونه د ښه او مسلکي ښوونکي له درلودو پرته نشي کولای ټاکل شوي موخې ترلاسه کړي. ښوونکی د ښوونې او روزنې یو مهم جزء او د ښوونې او روزنې د پروګرامونو پلي کوونکی دی. د هیواد له ژمنو او زړه سواندو ښوونکو څخه، چې د تورتم او ناپوهۍ په وړاندې یې جګړه خپله دنده ګرځولې، دوستانه هیله لرم د تعلیمي نصاب په دقیق او مخلصانه تطبیق کې د هیواد ماشومان، نجونې او تنکي ځوانان د پوهې، اخلاقو او معنویت لوړو څوکو ته ورسوي.

د هیواد د زده کړې د نظام بری د خلکو له جدي مرستو پرته امکان نه لري. له دې امله له ټولو قشرونو او د ملت له شریفو خلکو، په تیره بیا له کورنیو او د زده کوونکو له درنو اولیاوو څخه هیله لرم چې د معارف د موخو د لاسته راوړو په برخه کې له هیڅ ډول مرستې څخه ډډه ونه کړي. دغه راز له ټولو لیکوالو، پوهانو، د ښوونې او روزنې له ماهرینو او د زده کوونکو له محترمو اولیاوو څخه هیله کیږي چې په خپلو رغنده نظرونو، وړاندیزونو او نیوکو د درسي کتابونو په لاښه والي کې د پوهنې له وزارت سره مرسته وکړي.

لازمه بولم له ټولو ښاغلو مؤلفانو، د پوهنې وزارت له اداري او فني کارکوونکو او له ملي او نړیوالو بنسټونو څخه، چې د دغه کتاب په چمتو کولو، چاپولو او ویش کې یې زیار ایستلی او مرسته یې کړې، مننه وکړم.

په پای کې له لوی خدای ﷻ څخه غواړم چې په خپله بې پایه مهرباني له موږ سره د پوهنې د سپېځلو ارمانونو په لاسته راوړلو کې مرسته وکړي. انه سمیع قریب مجیب.

د پوهنې وزیر

دوکتور اسدالله حنیف بلخي

لیک لړ

لومړی څپرکی: افغانستان او اسلام ۱-۱۲
لومړی لوست: افغانستان ته د اسلام راتګ
دویم لوست: د افغانستان اوضاع د امویانو په دورې کې
دریم لوست: د افغانستان اوضاع د عباسیانو په دورې کې
څلورم لوست: د افغانستان د وګړو او عربو مسلمانو متقابلې اغېزې یو پر بل باندې
دویم څپرکی: د افغانستان خپلواک اسلامي حکومتونه ۱۳-۲۸
پنځم لوست: طاهریان، صفاریان، سامانیان
شپږم لوست: غزنویان او سلجوقیان
اووم لوست: غوریان او خوارزم شاهیان
اتم لوست: مغولان، تیموریان او د کرت اولاده
دریم څپرکی: د کندهار له پاڅون نه مخکې د افغانستان او ګاونډیو هېوادونو اړیکې ۲۹-۳۸
نهم لوست: د ماوراء النهر شیبانیان او استراخانیان
لسم لوست: د هند بابریان
یوولسم لوست: د ایران صفویان
څلورم څپرکی: د کندهار غورځنګ ۳۹-۴۶
دولسم لوست: د کندهار پاڅون
دیارلسم لوست: د میرویس خان ځای ناستي
پنځم څپرکی: د ګاونډیو هېوادونو تاریخ په منځنیو او نویو پېړیو کې ۴۷-۶۶
څوارلسم لوست: ایران په منځنیو او نوو پېړیو کې
پنځلسم لوست: هند په منځنیو او نوو پېړیو کې
شپاړلسم لوست: روسیه په منځنیو او نوو پېړیو کې
اوولسم لوست: چین په منځنیو او نوو پېړیو کې

شپږم څپرکی: د اروپا تاریخ ۶۳-۸۰

اتلسم لوست: په منځنیو پېړیو کې د اروپا عمومي اوضاع

نولسم لوست: صلیبي جګړې

شلم لوست: د اروپا رنسانس

یوویشتم لوست: په پوهه، ادب او فرهنګ کې بدلونونه

دوه ویشتم لوست: په اروپا کې لوی انقلابونه

اووم څپرکی: د امریکا تاریخ ۸۱-۸۹

درویشتم لوست: د مایا تمدن

څلور ویشتم لوست: د ازتک تمدن

پنځه ویشتم لوست: د اینکا تمدن

شپږ ویشتم لوست: د امریکا کشف او د مهاجرتونو پیل

اوه ویشتم لوست: د امریکا د متحده ایالاتو خپلواکي

لومړی څپرکی

افغانستان او اسلام

په لاندنیو لوستونو مشتمل دی:

١- افغانستان ته د اسلام راتگ؛

٢- د افغانستان اوضاع د امویانو په دورې کې؛

٣- د افغانستان اوضاع د عباسیانو په دورې کې؛

٤- د افغانستان د خلکو او مسلمانو عربو یو پر بل باندې متقابلې اغېزې.

د څپرکي موخې:

۱- په هېواد کې د اسلام د دین د خپرېد د څرنګوالي او د اسلام د څرګندېدو په درشل کې د افغانستان له عمومي اوضاع سره د زده کوونکو اشنا کول؛

۲- د امویانو او عباسیانو په دورو کې د افغانستان له عمومي اوضاع سره د زده کوونکو اشنا کېدنه؛

۳- په درېو لومړنیو هجري پېړیو کې د افغانستان د خلکو او عربو مسلمانانو ترمنځ د راکړې ورکړې سره د زده کوونکو آشنا کېدل.

افغانستان ته د اسلام راتگ

په کابل کې د شاه دوشمشېره جومات

ایا پوهېږئ چې افغانستان ته اسلام څرنگه راغی او زموږ خلکو ولې د اسلام اسماني دین ومانه؟

د افغانستان اوضاع د اسلام د څرگندېدو پر مهال

د اسلام د راتگ په نږدې وختونو کې افغانستان د ژوند د بېلا بېلو اړخونو له پلوه د یوه بنسټیز بدلون لپاره چمتو شوی و.

د ساري په ډول، زموږ په هېواد کې یو داسې پیاوړی حکومت چې ولایتونه او بېلا بېلې سیمې تر خپلې واکمنۍ لاندې ولري شتون نه درلود او هره برخه د بېلا بېلو واکمنانو له خوا اداره کېدله. د هېواد په شمال کې **ترکانو** حکومت کاوه او د **هندوکش** په سوېل کې د **رتبیل شاهانو** واکمني وه. په لوېدیځ کې په **ساسانیانو** پورې تړلو والیانو د چارو واگې په لاس کې لرلې.

له ټولنیزه پلوه د طبقاتو شتون او د وینې او توکم په اصالت باندې باور هم خلک له ستونزو سره مخامخ کړي وو. د کورنۍ جوړښت هم ټینگ او محکم بنسټ نه درلود، په ښځو باندې ظلم رواگڼل کېده او له دیني پلوه هم زموږ هېواد وال د بېلا بېلو ادیانو منونکي وو. په تېره **بودايي** او **زردشتي** ادیانو ډېر منونکي او پلویان درلودل.

لمر ته عبادت هم رواج درلود او له بلې خوا د لوړ پوړو شخصيتونو او د ځواک د خاوندانو له خوا د ظلمونو او تېريو او د عدالت د نشتوالي له کبله په خلکو کې يوه عمومي نارضايتي او ګډوډي تر سترګو کېده.

په همدې حالت کې د اسلام اوازه زموږ هېواد ته راورسېده. يعني هغه دين چې خلک يې يو ځښتن، خپلواکۍ، عدالت او برابرۍ ته رابلل ډېر ژر د دې دين دعوت کوونکو او مجاهدينو ځانونه زموږ د هېواد تر پولو راورسول.

د اسلام د دين خپرېدل:

د افغانستان په لوري د اسلام پرمختګ د **حضرت عمر فاروق** رضي الله عنه د خلافت په دوره کې پيل شو. له **نيشاپور** څخه وروسته **هرات** لومړنی ښار وو چې د مسلمانانو تر ولکې لاندې راغی. وروسته نور ښارونه هم د اسلام د لښکرو لاس ته ورغلل.

په تېره له ۴۱ سپوږميز/۶۶۱ ز کال نه وروسته، دغه پر مختګونو لا زور واخيست او زموږ د هېواد ډېر ښارونه د مسلمانانو تر ولکې لاندې راغلل. خو د اسلام د دين مکمل رواج او خپرېدنه هغه مهال پيل شوه کله چې دننه په هېواد کې يو لړ کورنيو عناصرو او ځواکونو، لکه **سيستاني صفاريانو** د اسلام دين ته د ساتنې او د دغه آسماني دين د خپرېدلو لپاره خپلې ملاوې وتړلې.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د افغانستان اوضاع له اسلام څخه دمخه روښانه کړي او دوېمه ډله دې په افغانستان کې د اسلام د خپرېدو د څرنګوالي په هکله رڼا واچوي.

پوښتنې

۱- د اسلام د راتګ پر مهال زموږ د هېواد په شمالي او لوېديځو برخو کې کوم قومونه واکمن وو؟

۲- د هغو اديانو نومونه واخلئ چې له اسلام څخه دمخکې زموږ په هېواد کې دود وو.

۳- ستاسو په اند زموږ په هېواد کې ولې خلکو له اسلام څخه هرکلی وکړ؟

٤- ولې يوشمېر خلکو د عربو واکمنانو په وړاندې پاڅون وکړ؟

دویم لوست

د افغانستان وضع د امویانو په دورې کې

د امویانو د کورنۍ په باب څه معلومات لرئ. ایا خبر یاست چې د دوی په دورې کې اسلام ډېره پراختیا موندلې؟

اموي کورنۍ د **قریشو** له قوم څخه وه. هغوی له **٤١** سپوږمیز/ ۶۶۱ ز کال نه وروسته اسلامي خلافت ترلاسه کړ او د ۹۰ کاله یې په اسلامي نړۍ باندې حکومت وکړ. د امویانو د واکمنۍ پر مهال اسلام د نړۍ په ډېرو سیمو کې خپور شو.

د دوی په زمانه کې د افغانستان کابو ټولې سیمې د اسلام په رڼا روښانه شوې. او د عربو بېلې بېلې قبیلې له **جزیرة العرب** نه **خراسان** یا **اوسني افغانستان** ته راکډوالې شوې.

د یحیی بن زید پاڅون

د افغانستان خلکو ځینې وخت د اموي واکمنانو په وړاندې له پاڅونونو څخه چې د دوی د سیاسي مخالفینو له لوري ترسره کېدل، ملاتړ کاوه.

له دغو پاڅونونو څخه یو هم د بني هاشم د کورنۍ د یوه غړي **یحیی** د **زید د زوی** پاڅون وو چې په **جوزجان** کې رامنځ ته شو. یحیی په ۱۲۶ سپوږمیز/ ۷۴۴ ز کال کې له خپلو ۱۲۰ تنو ملګرو سره ووژل شو.

ابومسلم خراساني

عبدالرحمن چې په **ابومسلم يې لقب و**، په ۱۰۰ سپوږمیز/ ۷۱۹ زکال د **جوزجان** په **سفيد نج** کې زېږېدلی او د **زيد د زوی يحيی** تر شهادت وروسته يې د امویانو پر ضد د پاڅون مشري په غاړه واخېسته او په۱۲۹ سپوږمیز/ ۷۴۷ زکال کې يې د کوچني اختر په ورځ په سفيد نج کې د امويانو بيرغ راکوز کړ او په ځای يې د عباسيانو جنډه چې تور رنګ يې درلود، پورته کړه.

ده د خلکو په مرسته د افغانستان ځینې نومیالي ښارونه یو په بل پسې ونیول. ابومسلم په وروستیو کې اموي دولت ته ماتې ورکړه او په ۱۳۲ سپوږمیز/ ۷۵۰ ز کال کې یې خلافت د عباسیانو ځانګې ته ولېږه. خو عباسی خلیفه منصور چې د خراسان د خلکو ترمینځ یې د ده له نفوذ څخه وېره درلوده، بالاخره هغه یې په ۱۳۷ق/۷۵۵ ز کې په یو چل سره وواژه. ابو مسلم په دې وخت کې ۳۸ کلن و.

د ابومسلم پاځون له تورو جنډو سره

امیر پولاد او امیر کروړ

امیر پولاد د افغانستان په مرکز کې د **غور** له امیرانو څخه و . ده هم کله چې واورېدل چې د افغانستان خلک د ابو مسلم خراسانی پر شاوخوا راټول شوي، په عباسي نهضت کې یې ګډون وکړ.

امیر کروړ د امیر پولاد زوی و. ده هم په **عباسي پاځون** کې د پام وړ برخه لرله. او زیاتې بریاوې یې ترلاسه کړې دي.

دی د پښتو ژبې یو ډېر پوه، لایق او پوخ شاعر هم و. ویل کېږي چې د اسلام له راتګ څخه وروسته لومړنی پښتو حماسي شعر ده ویلی دی.

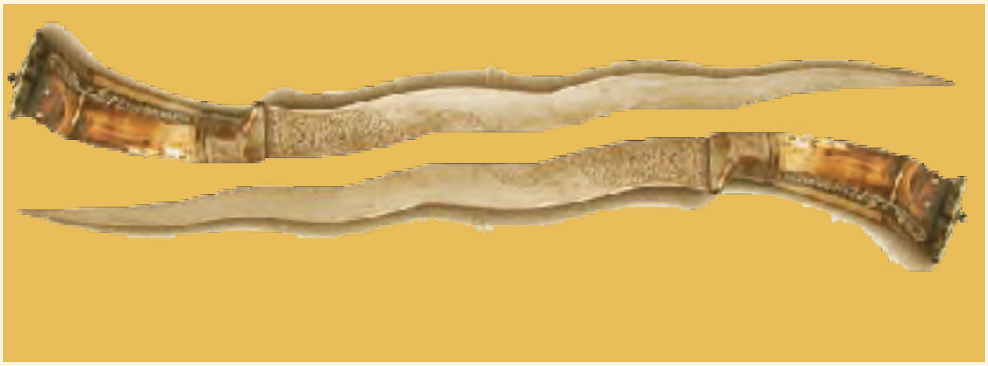

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو الف او ب ډلو ووېشل شي. الف ډله دې د ابومسلم د پاڅون لاملونه څرګند کړي او د ب ډله دې له نقشې څخه په ګټې اخیستنې سره د امویانو د خلافت د مرکز په لوري د ابومسلم او د هغه د پلویانو تګ لوري وټاکي.

پوښتنې

۱- ولې د افغانستان خلکو د اموي خلافت ضد پاڅونونو څخه پلوي وکړه؟

۲- لاندې تش ځایونه ډک کړئ:

ابومسلم په .... وزېږېد او له دې نه چې د .... پر ضد پاڅون وکړ. خلکو له هغه څخه پلوی وکړ.

۳- امیر پولاد او امیر کروړ د افغانستان په کوم ځای کې امارت درلود؟

٤- ستاسو په اند امیر پولاد او امیر کروړ ولې له عباسي پاڅون او نهضت څخه پلوی وکړ؟

د افغانستان اوضاع د عباسیانو په دورې کې

د عباسي کورنۍ په هکله څه معلومات لرئ؟ ایا خبر یاست چې هغوی د افغانستان د خلکو په ملاتړ خلافت ته ورسېدل.

عباسیان د اسلام د ګران پیغمبر ﷺ تره (حضرت عباس رضي الله عنه) ته منسوب دي او د قریشو له هاشمي څانګې څخه ګڼل کېږي. عباسي کورنۍ د لومړنۍ هجري پېړۍ نه وروسته د سیاست ډګر ته ودانګل. اوکله چې د افغانستان د هغه وخت له ناارامې وضعې څخه خبر شول نو په ۱۰۹ سپوږمیز/ ۷۲۷ ز کال کې یې خپل داعیان او مُبلغان زموږ هېواد ته راواستول.
د افغانستان یا د هغه وخت خراسان خلکو چې د ځینو عربي واکمنانو د کړنو په وړاندې یې ښه نظر نه درلود، له عباسي غورځنګ څخه پلوي وکړ. عباسیان زموږ د خلکو د سرښندنو او مبارزو له امله په ۱۳۲ سپوږمیز/ ۷۵۱ زېږدیز کال کې خلافت ته ورسېدل. د عباسیانو د خلافت دوره ۵۲۳ کاله و او په پای کې په ۶۵۶ سپوږمیز/ ۱۲۵۸ز. کـال کې د خلافت دغه لړۍ د مغولو په واسطه له منځه ولاړه.

برمکیا ن

برمکیان په اصل کې د یوه سړي چې برمك نومېده، له اولادې څخه دي. برمك د بلخ د نوبهار د زردښتي اورتون یو موبد روحاني و. د دې کورنۍ نومیالی او ستر شخصیت **خالد** د برمك زوی دی چې د منصور عباسي د وزیر او سلاکار په توګه یې دنده ترسره کوله. له خالد څخه وروسته د ده زوی **یحیی** د دې کورنۍ یو پوه او د نفوذ خاوند بلل کېږي. دی د عباسي خلیفه مهدي له لورې د

هارون الرشيد د ښوونې او روزنې لپاره د ښوونکي په توګه وګمارل شو.

ده وروسته بیا د **هارون الرشید** د حکومت په دورې کې د عباسي خلافت ټولې چارې په خپل لاس کې ونیولې او له خپلو دوو زامنو سره یې هغوی ته کار کاوه. څه موده وروسته هارون الرشید پر هغوی باندې بدګومان شو. په ۱۸۷ سپوږمیز/ ۸۰۳ زکال کې یې جعفر د یحیی زوی وواژه او په خپله یحیی او د ده کورنۍ یې بندي کړه. د برمکیانو ټول مالونه یې ضبط کړل. له دې پېښې وروسته **برمکیانو** څخه بل داسې ستر شخصیت راپورته نه شو.

په عباسي دورې کې کلتور او پوهنه

د عباسیانو په پېر (دورې) کې افغانستان د یوشمېر سترو شخصیتونو د ځلېدو کتونکی او شاهد و، چې د علمي او ادبي اثارو په لیکلو سره یې خپل نومونه تل پاتې کړي دي. د ساري په ډول:

محمد، احمد او حسن د موسی بن شاکر خراساني زامن چې په **ریاضیاتو** کې یې له ځانه کتابونه لیکلي دي. دغه راز ابومعشر جعفر بن محمد بلخي مشهور ریاضي پوه چې ۱۲ کتابونه یې تالیف کړي دي؛ **بشار** بن برد تخارستاني چې په عربي شعر کې یې ډېر نوم وتلی و؛ **ابوزید** احمد بن سهل بلخي یو ادیب، متکلم، فیلسوف او د جغرافیه پوه و؛ ابوزید چې د جغرافیې او فلسفې په پوهنو کې یې کتابونه تألیف کړي دي؛ **ابو محمد هاشم** بن زید سرواني چې د عربو د شعر په باره کې یې کتاب ولیکه.

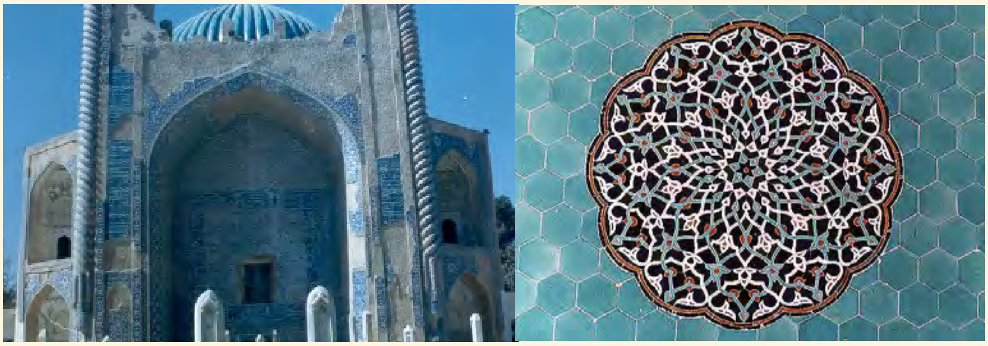

په بلخ کې د ابونصر پارسا جومات

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په ګډه، د عباسیانو په دوره کې د افغانستان د خلکو د مهمو خدمتونو په اړه خبرې اترې وکړي او هغه دې وښیي.

پوښتنې

۱- لاندې تش ځای ډک کړئ:

عباسیانو د خلکو د .... په دلیل زموږ په هېواد کې ځان ته د پښو د پل ځای وموند.

۲- د دې دورې د درې تنو فرهنګي شخصیتونو نومونه واخلئ.

۳- د نوبهار اورتون په دغو لاندې کومو ښارونو کې شتون درلود؟

الف کندهار   ب هرات   ج بلخ   د کابل

د افغانستان د وګړو او عربو مسلمانو متقابلې اغېزې

ايا پوهېږئ چې افغانستان او اسلام يوه بل سره ډېر مهم خدمتونه کړي دي؟

د اسلام په راتګ سره زموږ هېواد د خپل تاريخ په يوه نوي پړاو کې ګام کېښود. اسلام زموږ خلکو ته يوه نوي پېژندګلوي هويت ورکړ او تر دې وروسته زموږ هېواد اسلامي هېواد وبلل شو. دغه نوی هويت زموږ د خلکو د لا ټينګ يووالي لامل وګرځېد، ځکه ټول قومونه او قبايل د يوه دين او يوې عقيدې او فکر خاوندان شول.

د اسلام دين هغه خنډونه چې د پوهې د ترلاسه کولو په لارې کې يې شتون درلود له منځه لرې کړل. او د پوهنې انحصار يې چې د ځواکمنو خلکو، شتمنو وګړو او حکم چلوونکو انسانانو په واک کې وو له منځه يوور. په همدې دليل علم او پوهنې وده وکړه، زموږ په هېواد کې د پوهانو او عالمانو شمېر زيات شو. او ډېر شمېر خلکو د پوهې له برخه کې مهمو خدمتونه وکړل.

له بله پلوه، زموږ د هېواد خلکو د اموي دورې د ځينو عربو واليانو د بې عدالتۍ له امله پاڅون وکړ. هغوی په **عباسي نهضت** کې د **ابومسلم** تر لارښوونې لاندې برخه واخيسته.

دغه راز د دې هېواد وګړو د اسلام د خپرولو لپاره ډېرې سرښندنې او قد بانۍ ورکړې او ختيځو سيمو ته يې اسلام خپور کړ.

لنډه دا چې د اسلام او افغانستان اغېزه يوه متقابله اغېزه ګڼل کېداى شي. اسلام زموږ خلکو ته يو نوی هويت ورکړ، يووالى او وحدت يې وروباښه، د پوهنو دروازې يې پرانيستلې. د افغانستان خلکو هم د پوهنيزو او کلتوري خدمتونو د په کارولو له لارې او دغه رنګه له سر او ځان نه د تېرېدنې په ذريعه د اسلامي تمدن د پرتمينې ماڼۍ په ودانولو کې ښه او ډېره برخه واخېسته. په تېره پوهانو په دې برخه کې ډېر کوښښ او هڅه وکړه.

په مزار شريف کې د حضرت على بن ابي طالب (رض) زيارت ځاى

په ټولګي کې فعاليت

ګران زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د اسلام خدمتونه افغانستان ته او دويمه ډله دې اسلام ته د افغانستان خدمتونه څرګند کړي.

پوښتنې

۱- ستاسو په اند د اسلام ډېره مهمه اغېزه پر افغانستان باندې څه وه؟

۲- د اسلام له راتګ څخه وروسته، ولې زموږ په هېواد کې پوهان ډېر شول؟

۳- ايا اسلام په دې بريالي شو چې زموږ خلك متحد او يو کړي؟ روښانه يې کړئ.

۴- لاندې تش ځايونه ډک کړئ.

اسلام راغى .... ته يې بدلون ورکړ او مونږ ته يې .... راوباښه.

په هرات کې د اختیارالدین کلا

دویم څپرکی

د افغانستان خپلواک اسلامي حکومتونه

د افغانستان خپلواک اسلامي حکومتونه په لاندنیو لوستونو کې شامل دي:

۱– طاهریان، صفاریان او سامانیان؛

۲– غزنویان او سلجوقیان؛

۳– غوریان او خوارزم شاهان؛

٤– مغولان، تیموریان او د کرت کورنۍ.

د څپرکي موخې:

په دې څپرکي کې له لاندې مطالبو او موضوعاتو سره آشنا کېږئ.

۱- په افغانستان کې د خپلواکو سیمه ییزو اسلامي حکومتونو د جوړېدو له لارو چارو سره د زده کوونکو اشنا کېدل؛

۲- د زده کوونکو اشنا کول له هغو شخصیتونو سره چې د لومړي ځل لپاره یې د خپلواکۍ په لاره کې گامونه پورته کړل؛

۳- په افغانستان کې له اسلام څخه وروسته د اسلامي سیمه ییزو واکمنانو له لړیو سره د زده کوونکو بلدتیا؛

۴- د سیمه ییزو حاکمانو دکورنیو او پاچاهانو ترمنځ د اړیکو په خرنگوالي باندې د زده کوونکو آشنا کېدل؛

۵- په افغانستان باندې د چنگیز او تیمور د لښکرو د یرغل خرنگوالي او دغه راز د مُغولو او کرت د اولادې ترمنځ د اړیکو د جوړېدو د خرنگوالي په هکله د زده کوونکو اشنا کول.

پنځم لوست

طاهریان، صفاریان او سامانیان

آیا پوهېږئ چې لومړني اسلامي خپلواک حکومتونه زموږ په هېواد کې جوړ شول؟

طاهریان

طاهر د حسین زوی په اصل کې د هرات د **پوشنگ** او یا اوسني **زنده جان** له وگړو څخه و. دی په **۱۵۹** سپوږمیز/ ۷۷۶ زکال کې زېږېدلی دی.

طاهر د ځوانی له هماغه لومړي سر څخه په ټولنیزو او سیاسي چارو کې گډون کاوه. ده د دوو عباسي ورونو له منځه د مامون الرشید پلوي کوله او په ۱۹۵ سپوږمیز/ ۸۱۱ زکال کې یې امین ووژه.

له دې وروسته مامون الرشید خلیفه شو. طاهر د خلیفه له لوري د خراسان د واکمن په توگه وگمارل شو او د ۲۰۷ سپوږمیز/ ۸۲۲ زکال د جمعې په ورځ منبر ته لاړ او د خلیفه نوم یې له خطبې له څخه وغورځاوه. او خپله خپلواکي یې اعلان کړه. خو د همدغې ورځې په سبا ووژل شو. له ده وروسته د ده زامنو ۵۵ کاله د افغانستان په ځینو برخو واکمني وکړه.

د دې کورنۍ وروستی تن **محمد** نومېده چې په ۲۵۹ سپوږمیز/ ۸۷۳ زکال کې د لیث صفاري د زوی **یعقوب** له خوا ونیول شو او د سیستان په بندتون (زندان) کې مړ شو.

صفاریان

د دې کورنۍ بنسټ ایښودونکی او پیلوونکی صفاري **یعقوب** د لیث زوی دی. دی د سیستان له خلکو څخه و. په ۲۰۷ سپوږمیز/ ۸۲۲ زکال کې د افغانستان په سوېل لوېدیځې سیمې کې وزېږېد. پلار یې د مسګرۍ دنده درلوده. له همدې امله یعقوب او د ده ورونو عمرو، علي او طاهر ته صفاریان ویل کېږي.

یعقوب په ځوانۍ کې د **عیارانو** له ډلې سره ملګری شو. دی په دې ډلې کې د مشرتابه رتبې ته ورسېد. یعقوب د عیارانو په مرسته د سیستان بېلابېل ښارونه ونیول. خو د سیستان د خلکو رسمي بیعت له ده سره د ۲۴۷ سپوږمیز/ ۸۶۱ زکال د محرم د میاشتې په پنځه ویشتمه ورځ وشو، له دې وروسته یعقوب له **زنبیل شاه** سره جګړې پیل کړې چې د دې جګړې په پایله کې زموږ د هېواد رتبې او مهمې سیمې د یعقوب وینولې، دغه راز د طاهریانو د کورنۍ وروستي واکمن محمد هم بندي شو.

یعقوب چې په ځان کې یې د توان او ځواک احساس کاوه، په ۲۶۲ سپوږمیز/ ۸۶۷ زکال کې د عباسي خلافت د پلازمېنې (مرکز) د بغداد د اداري غوښتونکی شو چې په پایله کې دا کار له عباسي خلیفه معتمد باالله سره په جګړه واوښت، خو یعقوب ماته وخوړه او په شا شو.

یعقوب په ۲۶۵ سپوږمیز/ ۸۷۹ زکال کې مړشو. او له ده څخه وروسته دده ورور عمرو د پاچا شو ګدۍ ډډه ولګوله. صفاري عمرو چې **سامانیان** یې خپل رقیبان ګڼل، په ۲۸۷ سپوږمیز/ ۹۰۰ میلادي کال کې له هغوی سره جګړې ته ورغی. خو بلخ ته نږدې یوې سیمې کې یې ماتې وخوړه او د اسماعیل ساماني له خوا بندي شو. له دې څخه وروسته، صفاري حکومت په محدوده توګه تر ۳۰۰ سپوږمیز/ ۹۱۳ زکاله پورې په **سیستان** کې دوام درلود.

د صفاریانو دولت

سامانیان

سامانیان د یوه سړي چې سامان نومېده له اولادې څخه ګڼل کېږي. سامان د بلخ له خلکو څخه یو څوک و چې د امویانو د خلافت پر مهال مسلمان شوی و. د ده زامن په حکومتي دفترونو کې رتبو او مهمو دندو ته ورسېدل. د سامانیانو د حکومت بنسټ ایښودونکی اسماعیل ساماني دی.

امیر اسماعیل اته کاله ټولواکي وکړه. د **بخارا** ښار یې خپله پلازمېنه وټاکله او ودان یې کړ. د ده له مړینې وروسته، د ده زوی احمد او تر هغه وروسته نصر ټولواکۍ ته ورسېد، د نصر د واکمنۍ په دوران کې د سامانیانو دولت ډېر ښه وځلېد. خپل اوج او لوړې پوړۍ ته ورسېد. څکه د ده په زمانه کې ډېر شمېر پوهان د سامانیانو په دربار کې سره راغونډ شول.

ساماني حکومت په لومړي سر کې له ښه نظم او ښه اداره درلوده، خو له هغه وروسته چې سیمه ییزو واکمنانو ځواک ترلاسه کړ، دغه حکومت له یولړ ستونزو سره مخامخ شو. یو له دغو محلي امیرانو څخه **الپ تګین** نومېده چې د سامانیانو له امیرونو څخه یې سر وغړاوه. ده د افغانستان په

د سامانیانو دولت

شمال د **خلم** په سیمه کې ساماني ځواکونو ته ماتې ورکړه او له هماغه ځایه یې له خپلو پلویانو سره یوځای په ۳۵۱ سپوږمیز/ ۹۶۲ زکال په غزني کې د یوه نوي حکومت د بنسټ ډبره کېښوده.

د بخارا په ښار کې د ساماني امیر اسماعیل قبر

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په ډله ییزه توګه د سامانیانو د حکومت په راپرځېدا او بېواکه کېدو باندې یو له بل سره خبرې اترې وکړي.

پوښتنې

۱- طاهر د کوم ځای و او څرنګه حکومتي لوړو پوړیو ته ورسېد؟
۲- طاهر ولې د عباسي خلیفه نوم له خطبې څخه لرې کړ؟
۳- په لومړي سر کې کومې ډلې له یعقوب لیث صفاري څخه پلوي وکړه؟
۴- د بغداد له عباسي خلیفه سره، ولې د یعقوب لیث صفاري اړیکې ورانې شوې؟
۵- د سامانیانو پلازمېنه په کوم ځای کې موقعیت درلود؟
۶- دغه تش ځایونه ډک کړئ. د سامانیانو رېړ او مهم ټولواک .... نومېده او د هغه په دربار کې .... سره راټول شوي وو.
۷- ستاسو په اند د ساماني دولت د وضعې د خرابېدا لامل څه و؟

شپږم لوست

غزنويان او سلجوقيان

ايا پوهيږئ چې غزنويانو او سلجوقيانو په افغانستان کې څواکمن حکومتونه رامنځ ته کړل؟

د غزنويانو د لړۍ بنسټ ايښودونکی **الپ تگين** دی. هغه د سامانيانو په دربار کې له ترکي توکمه اميرانو او سردارانو څخه يو تن و. خو د غزنويانو حکومت د **سبکتگين** په واسطه رامنځ ته شو. دی د الپ تگين زوم و او د غزني له ټولواک (لويک) څخه يې جگړه کې يې بريا ترلاسه کړه.

سبکتگين همدارنگه د غزنويانو د حکومت لمن د هند تر **جيپال** پورې وغزوله، له ده وروسته د هغه زوی **سلطان محمود غزنوي** ټولواک شو. ده په لومړي سر کې دننه په افغانستان کې د خپل حکومت ټينگ کړ او وروسته يې بيا د هند په لوري د عسکري سوقياتو په مټ د خپل حکومت لمن تر هغو سيمو وغزوله. ده په دغو سوقياتو کې ډېر غنيمتونو ترلاسه کړل او هغه يې غزني ته راوړل. په دغو غنيمتونو سره د غزني ښار څه نا څه ودان شو. په دغه ځای کې ډېر پوهان او شاعران، لکه: ابوريحان **البيروني**، ابومنصور **دقيقي**، **فرخي سيستاني** او **عنصري بلخي** سره راغونډ شوي وو.

له سلطان محمود څخه وروسته غزنویان

سلطان محمود غزنوي په ۴۲۱ سپوږمیز/ ۱۰۳۰ زکال کې مړ شو، له ده وروسته د هغه زوی **مسعود** ټولواکۍ ته ورسېد. ده د خپل پلار په شان پوهه او ذکاوت نه درلود، ځکه نو د غزنوي حکومت سرداران ورڅخه ناهیلي شول او د ده له پلوۍ څخه یې لاس واخیست. په همدې حال کې په **مرکزي اسیا** کې یو بل **ترک توکم** ځواک رامنځ ته شو. دغه ځواک **سلجوقیان** وو چې د مرو، نیشاپور او هرات تر نیولو وروسته له **غزنویانو** سره جګړې ته تیار شول. د دواړو لوریو ترمنځ په ۴۳۱ سپوږمیز/ ۱۰۴۰ زکال سرخس ته نږدې د **دندان قان** په سیمه کې جګړه پېښه شوه چې په پایله کې سلطان مسعود غزنوي ماتې وخوړه او هندوستان ته وتښتېد. له دې څخه وروسته د غزنویانو کمزوری حکومت ۱۳۰ کاله دوام وکړ، خو سیمه یې ډېره محدوده وه او بالاخره دغه لړۍ د غوري شاهانو (ټولواکانو) په لاس له منځه لاړه.

د غزني بالاحصار

سلجوقیان

سلجوقیان هم د ترکمنانو له توکم څخه شمېرل کېږي. د سلجوقي ترکمنانو نیکه **سلجوق** نومېده. ده څلور زامن درلودل، د ده یو زوی د **اسرائیل** په نامه د **سلطان محمود** له خوا ونیول شو. د هندوستان په کالنجر کې تر ۷ کلونو بندیتوب وروسته هملته مړشو. دغه کار د غزنویانو او سلجوقیانو تر منځ د دښمنۍ لامل وګرځېد. د سلجوقیانو د لړۍ بنسټ اېښودونکی د سلجوق لمسی **طغرل بېګ** دی. همده د دندان قان په جګړه کې سلطان مسعود ته ماتې ورکړه او رټ او مهم ولایتونه یې په ماوراءالنهر، ایران او افغانستان یې مهم ولایتونه ونیول. له طغرل بېګ نه وروسته دده وراره الپ ارسلان حکومت ته ورسېد. ده د (ملازجرد) په جګړې کې رومیانو ته ماتې ورکړه او کوچنۍ اسیا یې ونیوله. د ده زوی ملکشاه هم په ختیځ کې تر چین او په لوېدیځ کې د مدیترانې تر سمندرګي پورې وړاندې تګ وکړ.

د سلجوقیانو را پرځېدل

د سلجوقیانو پراخ هېواد هم د سلجوقي شهزادګانو ترمنځ ووېشل شو. شهزادګانو د خپلو وزیرانو په مرسته چې **اتابک** نومېدل، د حکومت چارې پرمخ بېولې.

همدا کار د دې لامل وګرځېد څو دغه سلجوقي پراخ هېواد ټوټې ټوټې شي چې په پایله کې نورې لړۍ، لکه: خوارزم شاهان، قراختایان او غوریان رامنځ ته شوې او د سلجوقي ستر هېواد سیمې یې ونیولې.

د سلجوقیانو د هېواد نقشه

د سلجوقیانو ستر خدمت

یو له هغو سترو چوپړونو (خدمتونو) څخه چې سلجوقیانو زموږ د هېواد کلتور او تمدن ته وکړ، دا و چې دوی **فارسي ادب** او فرهنگ ته پاملرنه کړه. فارسي ادب او فرهنگ د سلجوقیانو له لارې **عراق، اذربایجان** او **کوچنۍ اسیا** ته ولېږدېد. هغوی د معمارۍ په برخې کې هم زموږ هېواد ته څه ناڅه خدمتونو وکړل. د سلجوقیانو په زماني کې د جوزجان په سرپل کې د **امام خورد** زیارت جوړ شو او همدارنگه د بلخ په دولت اباد کې یو **منار** تزئین وموند. همدارنگه د بلخ په لوېدیځه برخه کې د **بابا حاتم** زیارت جوړ شو.

د سلجوقي د دوري يو اثر

په ټولگي کې فعالیت

گران زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، یوه ډله دې د غزني د پرمختگ او دغه راز د غزنویانو په دورې کې د دري ژبې او فارسي کلتور د پالنې لامل وڅیړي او دویمه ډله دې د سلجوقیانو په دورې کې د فارسي ژبې او ادب د غوړېدا لامل څرگند کړي.

پوښتنې

١. غزنویان او سلجوقیان له کوم توکم څخه وو؟
٢. ولې غزنوي حکومت په دې بریالي نه شو څو د سلجوقیانو په وړاندې ټینگار وکړي؟
٣. د غزنویانو او سلجوقیانو ترمنځ د جگړې لامل څه و؟
٤. د سلجوقیانو د دوو مهمو ټولواکانو نومونه واخلئ؟
٥. لاندې تش ځایونه ډک کړئ.

د سلجوقیانو پراخه هېواد .... ترمنځ ووېشل شو او په همدې .... هغوی .... شول.

غوریان او خوارزم شاهان

د غوریانو دولت

ایا پوهېږئ چې غوري کورنۍ زموږ د هېواد ډېره لرغونې او پخوانۍ کورنۍ ده او ایا خبر یاست چې خوارزم شاهان په افغانستان کې د اسلامي سیمه ییزو حکومتونو د لړۍ وروستنۍ حکومت و؟

غوریان

غوریان د غور یوه ډېره لرغونې او پخوانۍ کورنۍ ده. د دوی ستر نیکه **ملک شنسب** نومېده. ده د اسلام د څلورم خلیفه **حضرت علي** رضي الله عنه د خلافت په دوره کې اسلام ومانه او د غور د حکومت فرمان یې ور څخه ترلاسه کړ. غوریان د **نبي کریم** صلی الله علیه وسلم کورنۍ بني هاشم ته ډېر وفاداره وو، ځکه خویې په عباسي پاچاهانو کې هم ښه ډېره ونډه واخیسته. **امیر پولاد او امیر کروړ** د همدې کورنۍ بچیان وو. **امیرمحمد سوري** هم د غوري کورنۍ له شاهانو څخه دی. ده هم د **سلطان محمود غزنوي** د نا آرامیو په وړاندې پوره ټینګار وکړ، خو بالاخره د هغه له خوا بندي شو. له دې څخه وروسته غوریان د غزنویانو تر سلطې لاندې ورغلل. کله چې د **سلجوقیانو** حکومت رامنځ ته شو، غوریانو له هغوی سره هم واکمنۍ اړیکې درلودې. **سلطان غیاث الدین** غوري او د هغه ورور سلطان شهاب الدین غوري د غوریانو د حکومت لړۍ تر هند پورې و غزوله. **سلطان شهاب الدین** غوري په ۶۰۲ سپوږمیز/ ۱۲۰۶ زکال کې لاهور ته نږدې په یوې سیمې کې د هندوانو په واسطه ووژل شو. له هغه څخه وروسته غوري لښکرې د ستنېدو په وخت د خپه قومونو او قبایلو له خوا لوټ شوې. **خوارزم شاهانو** د دوی له ضعف او کمزورتیا څخه ګټه واخیسته او پر افغانستان باندې واکمنان شول.

خوارزم شاهان

خوارزم شاهان په ماوراءالنهر کې د خوارزم له ښاره را پاڅېدل. ویل کېږي چې د خوارزم لومړنی امیر انوشتگین غرجه نومېده. ده د غرجستانو یا اوسني هزاره جاتوله اوسېدونکو څخه و، خو لومړنی شخص چې خوارزم شاه ونومول شو، د ده زوی قطب الدین محمد و.

د دې کورنۍ نومیالی ټولواک **علاوالدین تکش** نومېده. ده وروستني سلجوقي ټولواک **طغرل** وواژه او د ایران زیاتې سیمې او د افغانستان ځینې سیمې یې ونیولې. د ده زوی علاؤالدین محمد تر ۶۱۲ سپوږ میز/ ۱۲۱۶ زکاله پورې **غوري** دولت له منځه یوور. د ده هېواد په هند کې ترسند او په لوېدیځ کې تر عراق پورې پراخ و. د مغولانو په را منځ ته کېدو سره علاؤالدین محمد له ډېرو سترو ستونزو سره مخامخ شو، په ۶۱۷ سپوږ میز/ ۱۲۲۱ زکال کې یې له مغولو نه ماتې وخوړه او د ایران په لوري و تښتید او په پای کې د **مازندران** د ستر سیند یوې ټاپووزمې کې یې ځان پټ کړ او همملته مړ شو. د ده زوی جلال الدین محمد چې د مغولو په وړاندې یې د جگړې زیات ټینگار کاوه، بالاخره په ۶۲۷ سپوږمیز/ ۱۳۳۰ زکال کې د کردانو له خوا ووژل شو او په دې توگه خوارزمي حکومت په بشپړه توگه له منځه ولاړ.

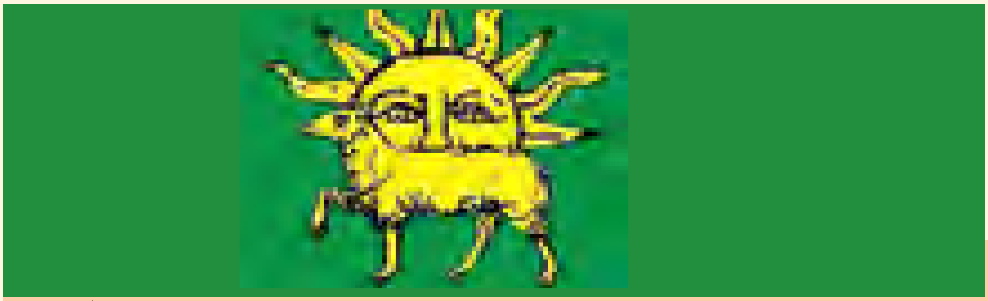

د خوارزم شاهي دولت بیرغ

په ټولگي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي او د نقشې په به واسطه دې لومړۍ ډله دې د غوریانو او دویمه ډله دې د خوارزم شاهانو د راپاڅېدلو ځایونه وښیي.

پوښتنې

۱.د غوریانو د اسلام راوړنې مخینه (سابقه) څه وخت ته رسېږي؟
۲.د غوریانو د مهمو پادچاهانو او ټولواکانو نومونه واخلئ.
۳.خوارزم شاهان د څه ډول کسانو له خوا نسکور شول؟
٤.سلطان محمود غزنوي په .... یرغل وکړ او .... د هغه په لاس بندي شو.

اتم لوست

مغولان، تېموريان او د کرت اولاده

آيا پوهېږئ چې مغولانو زموږ هېواد په خاورو او وينو ليت پيت کړ؟ آيا پوهېږئ چې د کرت اولادې د مغولانو په زماني کې حکومت جوړ کړ؟ او آيا پوهېږئ چې تيموريانو هم زموږ د هېواد په ځينو برخو حکومت کړی دی؟

مغولان

مغولان له مهمو آسيايي قومونو څخه دي. د دوی سيمه **مغولستان** د ترکستان او چين ترمنځ پرته ده. د دې خلکو د ژوند بنه قبايلي وه او تل له يوه ځايه بل ځای ته کډه کېدل.

مغولي قبايلو په ٦٠٢ سپوږميز/ ١٢٠٦ ز کال د يوې لويې جرګې په ترڅ کې **تموچين** د خپل لارښود په توګه وټاکه او هغه ته يې د **چنګېزخان** لقب ورکړ. ده مغولي قومونه او قبيلې لانورې هم سره يو کړې او د خپلو خلکو د لاښه نظم او ثبات لپاره يې د "**ياسا**" تر سرليک لاندې د مقرراتو يوه ټولګه جوړه کړه.

د مغولانو يرغل

چنګيزخان په لومړي سرکې د ماوراءالنهر په ښارونو بريدونه وکړل او په ٦١٦ سپوږميز/ ١٢٢٠ ز کال کې يې د **اترار** ښار ونيو، په دې ښار کې تر دې مخکې يو مغولي سوداګريز کاروان د دغه ښار د حاکم له خوا لوټ شوی و.

د بخارا، سمرقند، خوارزم او مرو ښارونه هم د مغولو لاس ته ورغلل او د دغو ځايونو په زرگونو تنه ووژل شول. **چنگيز خان** د دغو ځايونو تر نيولو وروسته، زموږ پر هېواد باندې يرغل وکړ، چې له امله يې د هرات، باميان، غزني او کابل ښارونه وران شول او خلک يې ووژل شول.

له دې وروسته، زموږ د هېواد يوه ډېره تياره تاريخي دوره پيل شوه. چنگيز په ٦٢٢ سپوږميز (قمري)/ ١٢٢٥ زکال **مغولستان** ته ستون او همالته مړشو.

په ٦٥١ سپوږميز/ ١٢٥٣ زکال يو ځل بيا **هلاکو خان** د اسلامي نړۍ پر ضد لښکر راوويست او په ٦٥٦ سپوږميز/ ١٢٥٨ زکال کې يې بغداد ونيو او عباسي خليفه يې وواژه.

د کرت کورنۍ

ځينې تاريخ پوهان د کرت کورنۍ د غوري د سلسلې او شمير يې د سلجوقي ترکمنانو له کورنۍ څخه گڼي. په هرات کې د دې کورنۍ لومړنۍ بنسټ ايښودونکی ملک شمس الدين کرت دی. ده له مغولو سره د روغې جوړې سياست ته مخه کړه او مغولو ته د رېښتينې خدمت په بدل کې چې **ملک شمس الدين** هغوی ته وکړ، زموږ د هېواد په مهمو ښارونو باندې د حکومت کولو فرمان يې له مغولو څخه ترلاسه کړ. ده په هرات، کندهار، کابل، بست، هزاره جات، سند او هند باندې حکومت کاوه. د ده ځای ناستو هم مغولو سره د همکارۍ کولو سياست ته ادامه ورکړه. د کرت کورنۍ په پای کې د **تيمور** له خوا منځه ولاړه.

د ال کرت دولت

تیمور

تیمور هم د چنګېز کورنۍ پورې تړاو لري. دی د سمرقند د سوېل په (شهر سبز) یا شنه ښار کې وزېږېد. **تیمور** په لومړي سرکې منځنۍ اسیا ځان ته تابع کړه او د سمرقند ښار یې خپله پلازمېنه وټاکله.

په دې وخت کې زموږ په هېواد کې پیاوړې حکومت شتون نه درلود. ځکه خو تیمور په اسانۍ سره وکولی شو چې هغه تر خپلې ولکې لاندې راولي. ده همدارنګه، ایران، د هند ځینې برخې، روسیه او د عثماني دولت ځمکې ونیولې او چې کله یې د چین د نیولو تکل وکړ، مړشو.

د هرات تیموریان

کله چې په ۸۰۷ سپوږمیز/ **۱٤۰٤** زکال کې تیمور مړشو، نو ورسره سم د ده پراخه امپراتوري هم ټوټې ټوټې شوه. د ده زامن او لمسیان په خپلو منځو کې په شخړو لګیا شول. د تیمور کوچني زوی **شاهرخ مرزا** د خراسان حکومت تر لاسه کړ. ده د خپل حکومت پلازمېنه د هرات ښار وټاکه او ٤۳ کاله یې حکومت وکړ. د تیمور په لمسیانو کې **سلطان حسین بایقرا** یو ډېر مهم شخصیت و. ده درې دیرش کاله حکومت وکړ د هغه د حکومت په زمانه کې هرات د خپلې ودې، پرمختیا او غوړېدا په ډېرې لوړې پوړۍ کې ځای درلود. په هرات کې ډېر پوهان، متفکرین او صنعت کاران او د هنر خاوندان سره را ټول شول او ډېر ادبي او هنري اثار یې رامنځ ته کړل.

په همدې وخت کې پېژندل شوي انځورګران، لکه **کمال الدين بهزاد**، **قاسم علي**، او د تصوف له مشرانو څخه **سيد قاسم انوار**، **عبدالرحمان جامي**، **علي شېرنوايي** او يو شمېر نورو خپل اثار ټولنې ته وړاندې کړل.

د هرات جامع جومات

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو الف او ب ووېشل شي. د الف ډله دې له جغرافيايي نقشې نه په ګټې اخستنې سره د مغولستان هېواد معلوم او د ب ډله دې زموږ د هېواد هغه ولايتونه چې د چنګيز د يرغل پرمهال د مغولو تر ولکې لاندې راغللي په ګوته کړي.

پوښتنې

۱. د مغولو د ژوند بنه........................ وو او تل له يوه ځايه بل ځای ته .... کېدل.

۲.د چنګيز د مقررې ټولګه څه نومېده او ولې يې جوړه کړې وه؟

۳.د ال کرت سياست د مغولو په وړاندې څرنګه و؟ روښانه يې کړئ.

۴.د هرات د تيموريانو د دورې د پوهې او کلتور ډګر د درېو تنو وتليو لويانو نومونه واخلئ.

دریم څپرکی

د کندهار له پاخون نه مخکې د افغانستان او ګاونډیو هېوادونو اړیکې

لاندې درسونه لري:

۱. د ماوراءالنهر شیبانیان او استراخانیان؛
۲. د هند بابریان؛
۳. د ایران صفویان.

د څپرکي موخې:

دګاونډیو هېوادونو د واکمنو لړیو سره د زده کوونکو اشناکول، لکه:

د ماوراءالنهر شیبانیان او استراخانیان؛

د هند بابریان؛

د ایران صفویان؛

د افغانانو سره د نوموړو لړیو د اړیکو له څرنګوالي سره د زده کوونکو اشناکول.

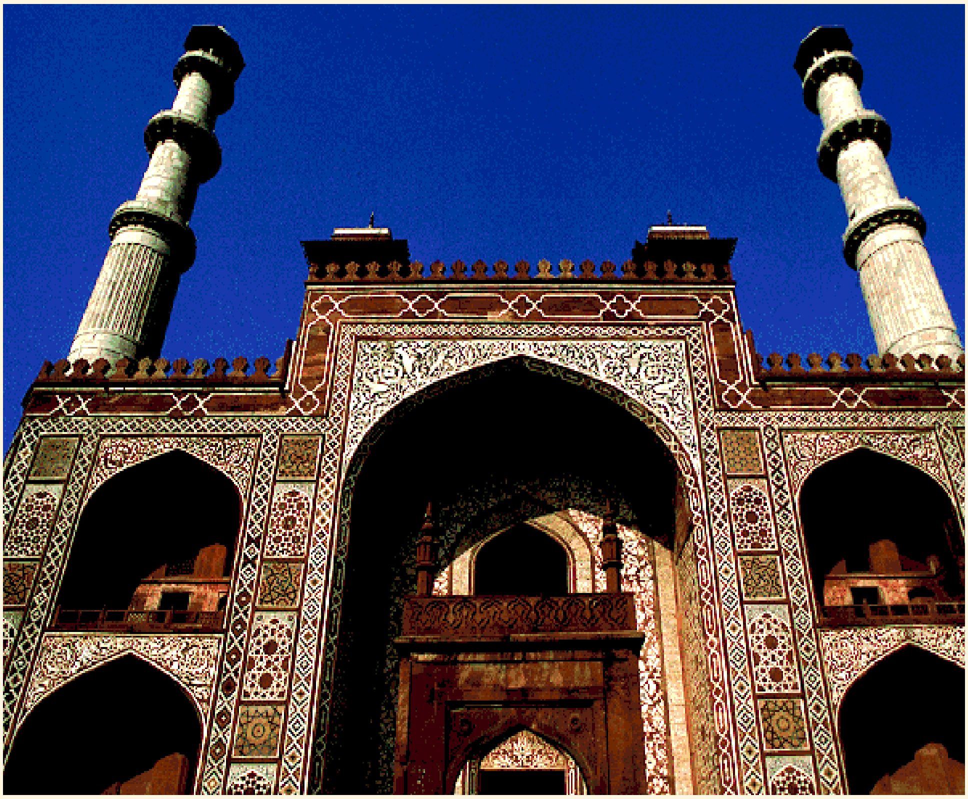

په هندکې د اسلامی معمارۍ یوه بېلګه

د ماوراءالنهر شیبانیان او استراخانیان

ایا پوهېږئ چې ازبک شیبانیانو او استراخانیانو ولې د افغانستان شمالي سیمې ترخپل یرغل او ولکې لاندې راوستې وې؟
په دې لوست کې به له دې موضوعاتو سره آشنا شئ.

شیبانیان

د **شیبانیانو** د حکومت بنسټ ایښودونکی **محمدخان شیباني** دی. هغه ادعا کوله چې د چنګېز د زوی **جوجي** له اولادې څخه دی. شیبانیانو په لسمې هجري پېړۍ کې **ماورالنهر** ته کډه وکړه او په ۹۰۶ سپوږمیز/ ۱۵۰۱ ز کال کې یې د یوه سیمه ییز حکومت بنسټ کېښود. ده همدا چې په منځنۍ اسیا کې خپلې د واکمنۍ ستنې ټینګې کړې، نو په ۹۱۲ سپوږمیز/ ۱۵۰۶ میلادي کال کې د امو له سینده را پورې ووت او زموږ د هېواد شمالي او لوېدیځې سیمې یې له بلخ نه در واخله بیا تر هرات پورې ونیولې.

د سیستان او کندهار واکمنانو د خپلې تسلیمۍ خبر ور واستاوه، خو د **ګرمسیر** او **زمین داور** خلک تر اخره تسلیم نشول.

محمدخان شیباني په ۹۱۶ سپوږمیز/ ۱۵۱۰ ز کال کې له شاه اسماعیل صفوي سره په جګړه کې ووژل شو. له ده وروسته ازبکان بې سیکه شول او بېرته یې ماورالنهر ته شاته تګ وکړ، خو پر افغانستان یې له یرغلونو نه لاس وانه خیست. د شیبانیانو حکومت تر ۱۰۰۷ سپوږمیز/ ۱۵۹۹ ز کاله پورې وغځېد. پلازمېنه یې ډېر وختونه **سمرقند** او کله هم **بخارا** وه.

استراخانیان

استراخانیان هم د ازبکانو له توکم څخه شمېرل کېږي. دوی هم هڅه وکړه چې په افغانستان کې خپل نفوذ او واک ته پراختیا ورکړي. استراخانیانو په ځانګړي توګه د افغانستان د **تخار** ولایت تر خپلې اداري او کنټرول لاندې لاره او له هغه ځایه یې د هرات او بلخ په لوري یرغلونه کول. د دوی د دغو ناړامیو او یرغلونو له امله زموږ یو ډېر شمېر خلکو خپل ځانونه له لاسه ورکړل.

ازبک استراخاني حکومت له ۱۰۰۷ نه تر ۱۱۶۷ سپوږمیز/ ۱۵۹۹ تر ۱۷۵۴ زکاله پورې دوام وکړ. د دوی ځینو ټولواکانو د **بلخ** ښار خپله پلازمېنه ټاکلې وه. په تېره د **محمد خان** او **سبحان قُلي خان** په دورو کې کلتوري وضعې ته ښه پاملرنه شوې وه او دغه ښار ته لیکوالو او شاعرانو مخه کړې وه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکی دې د نقشې پرمخ د سمرقند او بخارا ښارونه ښکاره کړي او د افغانستان پر شمال باندې دې د شیبانیانو او استراخانیانو د احتمالي یرغل تګ لوری وښیي.

پوښتنې

۱.ازبکو شیبانیانو چېرته ژوند کاوه. او څرنګه یې ماورالنهر او افغانستان ته لاره ومونده؟

۲.محمدخان په اصل کې د کوم شخص له اولادې څخه شمېرل کېږي؟

۳.تش ځایونه ډک کړئ:

د .... او .... دوې سیمې ازبکانو ته تسلیمي نه شوې او تر پایه یې ټینګار وکړ.

د بلخ کلتوري وضع د .... او .... د واکمنۍ په دورو کې ښه شوه او ډېرو شاعرانو او لیکوالانو دغه ښار ته مخه کړه.

استراخانیانو معمولاً د .... ولایت څخه د هرات او بلخ په لور یرغلونه کول.

د هند بابریان

تاج محل

آیا خبر یاستئ چې بابریانو په هند کې څه ډول موقعیت درلود؟ له افغانانو سره د بابریانو د اړیکو په اړوند څه معلومات لرئ؟

بابریان

د **بابریانو** د لړۍ بنسټ ایښودونکی **ظهیرالدین محمد بابر** دی. د ده نسب **تیمور گورکان** ته رسېږي. ظهیرالدین محمد بابر هم د مغولانو له ډلې څخه شمېرل کېده. له همدې کبله د هغوی لړۍ په هند کې په بابریانو، گورکانیانو او مغولانو مشهوره شوې ده.

ظهیرالدین محمد بابر په ۸۸۸ سپوږمیز/ ۱۴۸۳ زکال د **ازبکستان په اندیجان** کې زېږېدلی دی. په ۱۲ کلنۍ کې د فرغانې سیمې د امیر په توگه وگمارل شو. ده په ۹۰۶ سپوږمیز/ ۱۵۰۱ زکال کې د **سمرقند** ښار ونیو. خو شیباني ازبکانو دی له منځنی اسیا څخه تېښتې ته اړ کړ، ځکه خو **بابر** کابل ته مخه کړه او دغه ښار یې په ۹۱۰ سپوږمیز/ ۱۵۰۴ زکال خپله پلازمېنه وټاکه او څو کاله وروسته یې کندهار هم ونیو. بابرشاه په ۹۳۲ سپوږمیز/ ۱۵۲۶ زکال د **هندوستان** په لور لښکرې وخوځولې. ده په هندوستان کې **افغاني لودي** دولت له منځه یو وړ. او خپل سلطنت یې اعلان کړ.

بابر پر کابل مین و او دلته یې ځینې ماڼۍ و دانې کړې. ده له مړینې د مخه وصیت وکړ. چې دی دې د کابل په یوه بڼ کې خاورو ته وسپاري. هغه همدا اوس د کابل د بابر په بڼ کې ښخ دی.

د بابر زامن

له بابر څخه وروسته د ده زوی **همایون** ټولواک (پاچا) شو خو د ده ورور **کامران میرزا** او دغه راز **سوري شېرشاه** یې پر وړاندې راپورته شول. ځکه نو همایون له هند څخه وتښتېد او ایراني صفویانو ته یې پناه یو وړه. ده یو ځل بیا د صفویانو په مرسته د افغانستان ځینې سیمې، پنجاب او د هند ډهلی ونیو.

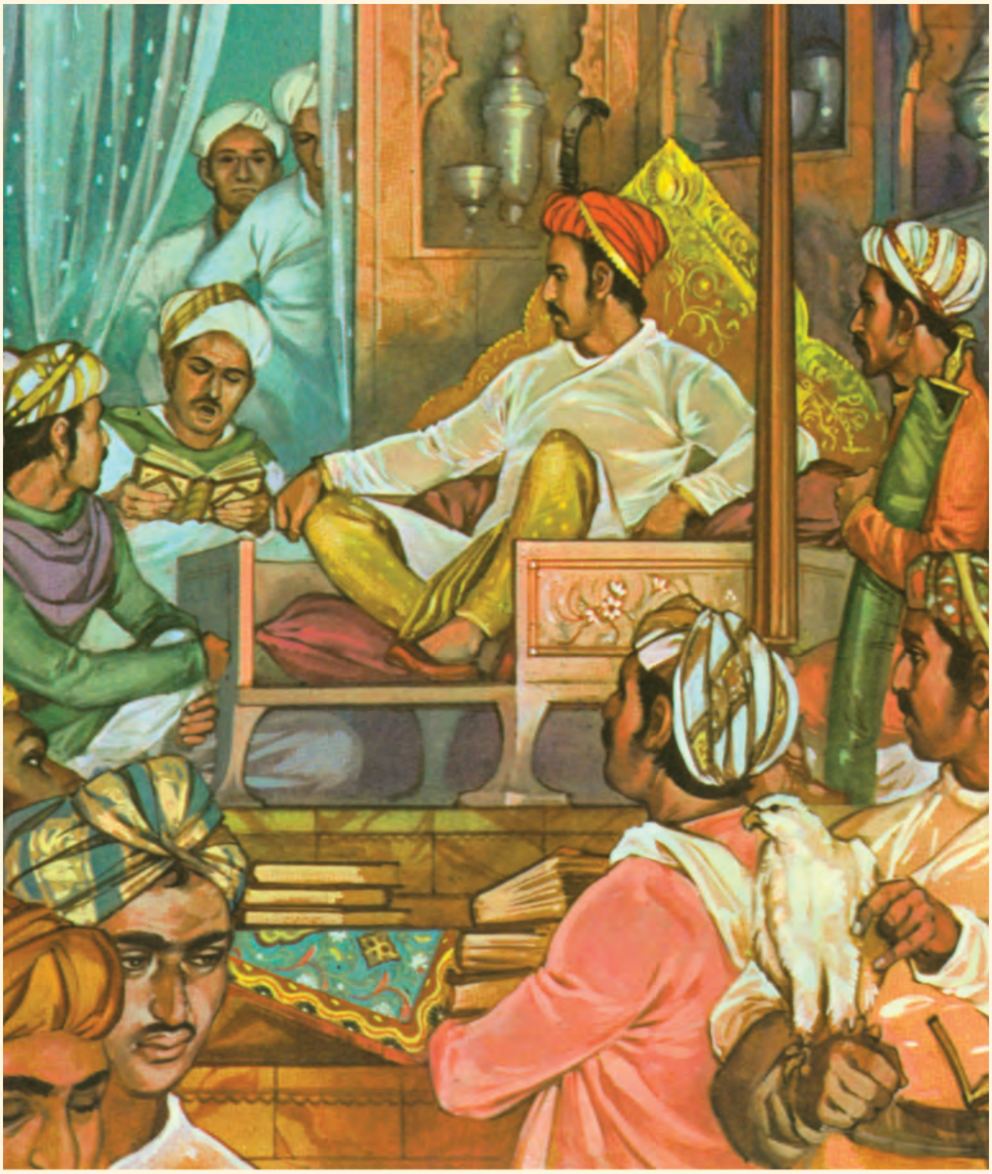

جلال الدین محمد اکبر

د همایون زوی **جلال الدین اکبر** نومېده او د هغه د حکومت په دوران کې د هند بابریانو ډېر پرمختګ او وده وکړه. په دې وخت کې په پیر روښان باندې معروف د بایزید انصاري تر لارښوونې لاندې د افغانانو او ګورکاني دولت ترمنځ یو لړ زوروري شخړې رامنځ ته شوې او عاقبت د دغو نښتو په ترځ کې بایزید انصاري ووژل شو؛ خو د روښانیانو خوزښت د نورو ۶۵ کالو لپاره د پښتونخوا په ځمکو کې دوام وکړ.

له جلال الدین اکبر څخه وروسته د ده زوی **جهانګیر** د هندوستان- ټولواک (پاچا) شو. ده د خپل حکومت په وروستینو کلونو کې په **کابل** کې ژوند کاوه، خو د هغه زوی **شاه جهان** په ۱۰۶۷ سپوږمیز/ ۱۶۵۷ زکال کې د کندهار او بلخ په لوري لښکرې و خوزولې او غوښتل یې چې دغه دوه ښارونه فتح کړي، خو ناکام شو.

اورنګ زیب هم چې له شاه جهان نه وروسته د بابریانو د کورنۍ پاچا شو. د افغانانو له نهضت او پاڅون سره مخامخ شو. د دغه پاڅون او نهضت مشري د خوشحال خان خټک په غاړه و.

دی د پښتو ژبې د نظم او نثر د ډګر ډېر پیاوړی او نامتو شاعر او لیکوال دی. خوشحال خان څلور نیم کاله د اورنګ زیب په زندان کې تېر کړل.

د هند بابریانو د حکومت کمزورتیا د **اورنګ زیب** له زمانې څخه پیل شوه. په ۱۱۲۴ سپوږمیز/ ۱۷۱۲ زکال کې د دې کورنۍ د حکومتونو لړۍ ختمه شوه. له دې وروسته سیمه ییز حکومتونه د **ګورکانیانو** په نامه په هند کې پاتې شول. که څه هم نوموړي حکومتونه د **نادر شاه افشار** او **ابدالي احمدشاه بابا** له خوا کمزوري شول، خو په پای کې د ګورکانیانو پاتې شوني په ۱۸۳۹ زکال د بریتانیا د ختیځ هند د کمپنۍ تر ملاتړ لاندې راغلل. د نوموړې کمپنۍ نفوذ د جهانګیر پاچا له زمانې څخه په هند کې پیل شوی و.

بایزید انصاري (پیر روښان)

خوشحال خان خټک

د کلتور او تمدن ځرنګوالی

د **بابریانو** په زمانې کې د هندوستان کلتور او تمدن وغوړېد. فارسي دري د حکومت رسمي ژبه شوه.

پرتمین بڼونه، و دانۍ، او ماڼۍ ګانې، لکه **تاج محل** او داسې نور اثار رامنځ ته کړای شول، خو **ګورکانیانو** افغانستان ته ډېره پاملرنه نه درلوده، ځکه نو څه د یادونې وړ ارزښتناک او له برمه ډک څه اثار یې جوړ نه کړل خو سره له دې ځینې آثار په دې وخت کې منځ ته راغلل. د بېلګې په ډول: د کندهار په سرپوزې کې د چهل زینې طاق (پیش طاق) چې د بابرشاه په امر جوړ شو، دغه راز په کندهار، د کابل استالف، شمالي او ختیځو برخو کې ځینې بڼونه لکه: د عالم ګنج بڼ، د شهرارا بڼ، دلکشا بڼ، د بابر بڼ، د بګرامي بڼ او د کوکب بڼ.

په کابل ښار کې د بابرشاه مقبره

په ټولګې کې فعالیت

ګران زده کوونکی دې له نقشې نه په ګټې اخېستنې سره هغه سیمې وښیي چې هلته د هند د ګورګانیانو اثار پاتې دي.

پوښتنې

۱.ټولواک بابر چېرته وزېږېد او چېرته خاورته وسپارل شو؟

۲.خوشحال خان ختېک په هند کې له کوم مغولي ټولواک سره شخړه درلوده؟

۳.لاندې تش ځایونه ډک کړئ:

بابر شاه په افغانستان کې د .... په ښار مین و.

بایزید انصاري (پیرروښان) د افغانانو د .... لارښود وواو د .... په ضد یې پاڅون وکړ؟

۴.ټولواک همایون د لاندې یا دو شوو کومو کسانو له خوا ماتې وخوړه او ایران ته یې وتښتید.

الف: بایزید انصاري.   ب: جلال الدین اکبر

ج: کامران میرزا او خوشحال خان ختېک   د: شیرشاه سوري

له ټولګې نه بهر فعالیت

ګران زده کوونکی دې د مشرانو په مرسته په هند کې د بابریانو د اثارو فهرست جوړ او په راتلونکی درسي ساعت کې دې نورو ته ووایي.

د ایران صفویان

آیا پوهېږئ چې د ایران صفویان، د ازبکو شیبانیانو او د هند د بابریانو پیاوړي رقیبان وو؟

صفویان په اصل کې **شیخ صفي الدین اردبیلي** ته منسوب دي چې د تصوف له مشایخو او پیرانو څخه وو. ده په اتمې پېړۍ کې ژوند کاوه. ګورګاني تیمور هم د ده له مریدانو څخه شمېرل کېده.

د صفوي لړۍ د حکومت بنسټ په **ایران** کې **شاه اسماعیل صفوي** کېښود. دی د شیخ صفي الدین اردبیلي له اولادې څخه و. اسماعیل چې کله د خپل حکومت ستنې ټینګې کړې، نو ورسره سم د ازبک **محمد خان شیباني** جګړې ته یې ور ودانګل. شیبانیانو دا مهال د منځنۍ اسیا ډېرې برخې او زموږ د هېواد شمالي او لوېدیځې سیمې تر خپلې ولکې لاندې لرلې.

صفوي شاه اسماعیل په ۹۱۶ سپوږمیز/ **۱۵۱۰** ز کال کې له خپل لښکر سره چې **قزلباش** نومېده، د ازبکانو لښکروته ماتې ورکړه او **محمد خان شیباني** یې وواژه. په دې ډول زموږ د هېواد شمالي او لوېدیځې سیمې له **هرات** نه در واخله بیا تر بدخشان پورې د صفویانو تر ولکې لاندې راغلې خو تر پایه د صفویانو په واک کې پاتې نه شوې ځکه د دغو ځایونو د خلکو د پاڅونونو له امله صفویان شاتګ ته اړ شول. شاه اسماعیل په ۹۳۰ سپوږمیز/ ۱۵۲۴ ز کال کې مړشو. له ده څخه وروسته زوی یې **تهماسب** د ایران ټولواک شو. د ده په دورې کې **همایون ګورګاني** د ایران دربار ته پناه یوړه.

تهماسب د ده په ملاتړ د قزلباشانو یو لښکر ولېږه او دوی تر کابله د همایون لپاره سیمې ونیولې.

له دې څخه وروسته صفوي لښکر په کندهار کې ځای په ځای شو. د **ایراني صفویانو** او د **هند د**

بابریانو ترمنځ د کندهار اداره یوه د اختلاف او شخړې مسئله وه، ځکه دواړو لړیو هغې ته د طمعې سترګې نیولې وې.

د صفوي لړۍ پیاوړي ټولواک **شاه عباس** صفوي و. دی په هرات کې وزیږېد او هملته ستر شو. سیاست او اداره یې په هرات کې زده کړه. د شاه عباس تر مړیني وروسته په ۱۰۳۸ سپوږمیز/ ۱۶۲۹ ز کال کې د صفوي لړۍ راپرځېدا پیل شوه او د شاه سلطان حسین په مهال کې دغه راپرځېدنه خپلې وروستۍ پولې ته ورسېده. د هغه په زمانه کې بېلا بېل پاخونونه رامنځ ته شول. په پای کې له دغو پاخونونو نه په یوه پاخون کې چې په کندهار کې د افغانانو له خوا وشو، صفوي حکومت په ۱۱۳۵ سپوږمیز/ ۱۷۲۲ ز کال کې را وپرځېد.

د شیخ لطف الله جومات په اصفهان کې

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکی دې د نقشې پرمخ کندهار پیدا کړي او د دوو ایراني صفوي او ګورګاني هند د هېوادونو ترمنځ دې د هغه د موقعیت او ارزښت په اړه خبرې اترې وکړي.

پوښتنې

۱.د هغو دوو اسلامي لړیو چې له صفوي حکومت سره په یوه مهال کې یې زموږ د هېواد په ګاونډ کې شتون درلود نوم واخلئ؟

۲.محمد خان شیباني ازبک د چا په مټ ووژل شو؟

۳. صفوي ځواکمن ټولواک څه نوم درلود او چېرته زیږېدلی و؟

۴.لاندي تش ځایونه ډک کړئ:

د کندهار برخلیک د دوو هېوادونو.................. او .... د شخړې او اختلاف لامل و ځکه هغو دواړو هېوادونو غوښتل کندهار په خپل واک کې ولري.

د صفوي .... د پاچاهی په زمانې کې ګورګاني همایون د هند پاچا ایران ته تېښته وکړه.

د میرویس نیکه زیارت ځای

څلورم څپرکی

د کندهار غورځنګ (پاخون)

په لاندې دو لوستونو شامل دی:
د کندهار د هوتکیانو پاخون د حاجي میرویس خان نیکه تر لارښوونې لاندې؛
د حاجي میرویس خان هوتک ځای ناستي.

د څپرکي موخې

۱. په کندهار کې د افغانانو د خپلواکۍ غوښتنې له موخو سره اشنا کېدل؛
۲. د حاجي میرویس خان نیکه د خپلواکۍ غوښتنې د خوځښت د رامنځ ته کېدو له زمینو سره د زده کوونکو اشنا کېدل؛
۳. د میرویس خان له ځایناستو، او هوتکیانو د دورې له پای ته رسېدو سره د زده کوونکو اشنا کول.

د کندهار په ارغنداب کې د بابا حسن ابدال (بابای ولي) مېله ځای

د کندهار پاڅون

حاجی میرویس خان نیکه

ایا پوهیږئ کله چې په کندهار کې پاڅون او خوځښت رامنځته کېده. زموږ هېواد د ګاونډیو هېوادونو په منځ کې وېشل شوی و؟ ایا خبر یاست چې د کندهار خلکو د حاجي میرویس خان هوتک تر مشرۍ لاندې خپله خاوره د صفویانو له ولکې څخه خلاصه کړه؟

د هوتکیانو پاڅون

په **کندهار** کې د خلکو د پاڅون پر مهال زموږ هېواد د **ګورګاني هند، ایراني صفویانو** او **ماور ٔالنهري ازبکانو** ترمنځ وېشل شوی و. همدارنګه د هېواد په ځینو سیمو کې سیمه ییزو واکمنانو د خپل حکومت تږغ غوړولی و. دغه حالت خلک ډېر په تنګ کړي و او غوښتل يې چې د خپلو ځانونو د خلاصون لپاره یو خوځښت او پاڅون وکړي. په تېره د **کندهار خلک** چې ښار يې په دغو کلونو کې د صفویانو تر اداري لاندې و. دوی له بل هرچا څخه ډېر د پاڅون او خلاصون لپاره تیار شوي وو ځکه په کندهار کې د صفویانو واکمن **ګرګین** د کندهار پر خلکو ډول ډول ظلمونه کول. د کندهار خلکو د خپل رئیس **حاجي میرویس خان هوتك** تر مشرۍ لاندې چې یو زړور، باتدبیره او هېوادپال مشر و، په ازادي بښوونکو اقداماتو لاس پورې کړ. په تېره بیا کله چې په کندهار کې د صفوي واکمن ګرګین خان له خوا تر نظر او ساتنې لاندې اصفهان ته ولېږل شو، هڅه يې وکړه، ترڅو د افغانانو د خلاصون زمینه برابره کړي. خو هلته يې ونه کړ شو چې خپلې موخې ته ورسیږي، له اصفهان څخه مکې ته لاړ او هلته يې د ګرګین خان په خلاف د پاڅون لپاره د علماوو فتوا تر لاسه کړه.

ده کندهار ته له ستنېدو څخه وروسته، د ګرګین خان له حکومت څخه د خلاصون نقشه عملي کړه او

د قومونو او قبايلو په همکارۍ سره یې، گرگین او د هغه سرتېري ووژل او په ۱۱۲۰ سپوږمیز/ ۱۷۰۸ ز کال کې یې د کندهار خپلواکي اعلان کړه. له دې وروسته په کندهار کې خپلواک **هوتکي حکومت** جوړ شو. حاجي میرویس خان تر اتو کالو پورې د کندهار مشرتوب په غاړه درلود. د کندهار خلکو د ده تر مشرۍ لاندې، د کندهار د بیا نیونې لپاره د اصفهان دربار ټولې هلې ځلې ناکامې کړې.

میرویس خان نیکه د خبرو کولو په حال کې

په ټولگي کې فعالیت

د ټولگي زده کوونکي دې په ډله ییزه توگه د کندهار د پاڅون په اړه خبرې اترې وکړي.

پوښتنې

۱- گرگین څوک و او څه دنده یې لرله؟
۲- حاجي میرویس خان د څو کلونو لپاره د افغانستان مشري وکړه؟
۳- د افغانستان ډېره برخه د کندهار له پاڅون نه د مخه په کومو هېوادونو وېشل شوې وه؟ نومونه یې واخلئ.
٤- د افغاني هوتکیانو خپلواک دولت د کوم یوه تن له خوا رامنځ ته شو، مشخص یې کړئ؟
الف- گرگین　　ب- عبدالعزیز خان　　ج- حاجي میرویس خان　　د- محمود

د میرویس خان ځای ناستي

د کندهار د هوتکیانو دولت او د هرات د ابدالیانو خپلواکه سیمه

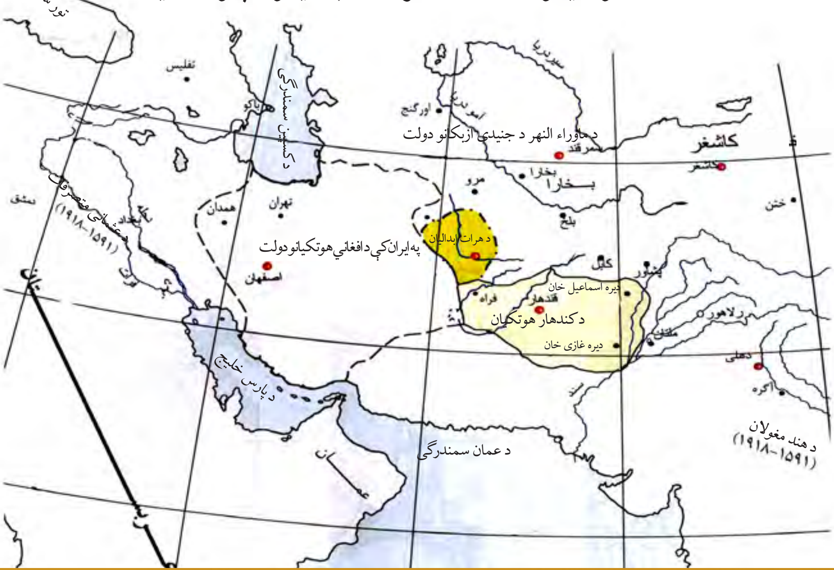

آیا پوهیږئ چې د محمود هوتکي تر لاربنوونې لاندې افغانانو اصفهان ونیو او صفوي حکومت ته يې د پای ټکی کېښود؟ آیا پوهیږئ چې شاه حسین هوتکي زموږ د هېواد په فرهنګ او ادب باندې له مینو ټولواکانو څخه و؟

میر عبدالعزیز

د حاجي میرویس خان تر مړینې وروسته. د هغه ورور **میر عبدالعزیز** د کندهار د ریاست چارې په لاس کې واخیستې. هغه چې د نرم مزاج خاوند و، غوښتل يې چې د ایران له صفوي دولت سره د سولې او پخلاینې لاره ونیسي، خو دغه سیاست د کندهار د مشرانو د منلو وړ ونه ګرځېد، ځکه خو يې میر عبدالعزیز له کاره لرې کړ او د هغه په ځای يې **محمود** د حاجي میرویس خان زوی چې با جرئته او زړور ځوان و، غوره کړ. د میر عبدالعزیز د حکومت دوره دوه کاله وه.

د کندهار د ښار سرپټې بازار

شاه محمود هوتکي

کله چې په کندهار کې د هوتکیانو له خوا د حکومت د چارو واګې پرمخ بوول کېدې، نو ورسره جوخت ابدالیانو په هرات کې یو خپلواک حکومت رامنځ ته کړی و او تر فراه پورې سیمې یې تر خپلې ولکې لاندې درلودې. که څه هم چې د دغو دوو دولتونو ترمنځ د فراه په سېمه کې په ۱۱۳۲ز سپوږمیز/ ۱۷۲۰ ز کـال کې یوه جګړه وشوه، خو د شاه محمود اصلي موخه د ایران نیول و، ځکه نو پرته له دې نه چې ځان لا ډېر په هرات کې مصروف کړي، د ایران د نیولو نقشه یې تر لاس لاندې ونیوله.

پر ایران باندې برید

شاه محمود هوتکي چې د ایران کورنی اوضاع یې له نږدې څارله، په ۱۱۳۳ سپوږمیز/ ۱۷۲۱ ز کال یې د ایران پر کرمان سیمې برید وکړ، خو د هغه ځای له حاکم سره یې تر سولې وروسته خپلې لښکرې د کندهار په لور و خوځولې.

شاه محمود په ۱۱۳۵ سپوږمیز/ ۱۷۲۳ ز کال کې یو ځل بیا خپلې لښکرې د ایران په لور رواني کړې. دا ځلې افغانان په دې بریالي شول چې د ایران پلازمېنه له یوې اوږدې محاصرې وروسته تر خپلې ولکې لاندې راولي. صفوي شاه حسین دې ته اړ شو چې خپل سلطاني تاج د محمود هوتکي پر سر کېږدي.

شاه محمود هوتک

په ایران کې د هوتکي دولت جوړېدل

د **شاه محمود** په سر له تاج ایښودنې سره سم په ایران کې رسماً د **هوتکیانو** حکومت پیل شو. ده دوه نیم کاله په اصفهان کې حکومت د چارو واګې په خپل لاس کې لرلې خو د دماغي ناروغۍ له امله له کاره ګوښه شو او کمه موده وروسته په حق ورسېد. د پر ځای د هغه د تره زوی **شاه اشرف هوتکي** د اصفهان د حکومت چارې په خپل لاس کې واخیستې. ده د خپل حکومت په اوږدو کې د ایران خاوره د ګاونډیو هېوادونو یرغلونو خخه وساتله. شاه اشرف د **عثماني ترکیې** او **روسیې** نقشې بې اغېزې کړې. دغو دواړو هېوادونو غوښتل چې د ایران د خاورې په دننه کې پرمختګ وکړي او یو شمېر سیمې ونیسې خو د شاه اشرف په تدبیر ټولې نقشې یې شنډې شوې.

شاه اشرف هوتک

د هوتکي دولت پای

په ایران کې د **نادرشاه افشار** په را ښکاره کېدو سره د افغانانو د حکومت کولو چارې له ځینوستونزو سره مخامخ شوې.

له بله پلوه د افغانانو تر منځ کې اختلاف، موضوع لا نوره هم پیچلې کړه ځکه شاه اشرف او نورو افغانانو دا ښه وبلله چې له ایران څخه شاه ته تګ وکړي. د همدې شاته تګ په ترڅ کې شاه اشرف د **شورابک** په اړونده سیمو کې ووژل شو. له دې وروسته تر ۱۱۵۱ سپوږمیز/ ۱۷۳۹ میلادي کاله پورې د هوتکیانو حکومت په **کندهار** کې محدود پاتې شو او **شاه حسین** د دغه حکومت مشري کوله.

هوتکي شاه حسین فرهنګ پال ټولواک و، په پښتو او دري ژبو به یې شعرونه ویل. نادر شاه افشار د کندهار هوتکي حکومت یې له منځه یووړ.

شاه حسین هوتک

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په ډله ییزه توګه د نقشې پر مخ د اصفهان په لور د افغانانو د خوځښت تګ لورى وښیې.

پوښتنې

۱. ولي میر عبدالعزیز د افغانانو د مشرانو له خوا په کندهار کې له کاره ایسته کړای شو؟
۲. د ایران پلازمېنه (اصفهان ښار) د چا له خوا فتح کړای شو؟
۳. لاندې تش ځایونه ډک کړئ:
شاه اشرف هوتکي له ایران څخه د دوو .... او .... هېوادونو د تیري دفاع وکړه.
۴. ستاسو په اند افغانانو ولې له ایران څخه شاتګ وکړ؟
۵. د میرویس خان د ځاناستي په ډله کې کوم یوه یې له صفویانو سره د پخلاینې لاره غوره کړه؟ مشخص یې کړئ.

الف- محمود هوتکي	ب- میر عبدالعزیز هوتکي
ج- شاه حسین هوتکي	د- شاه اشرف هوتکي

ولی میر عبدالعزیز د افغانانو د مشرانو له خوا په کندهار کې له کاره ایسته کړای شو؟
۲. د ایران پلازمېنه اصفهان ښار د چا له خوا فتح کړای شو؟

پنځم څپرکی

دګاونډیو هېوادونو تاریخ په منځنیو او نویو پېړیو کې

د لاندې لوستو لړونکی دی:

ایران
هند
روسیه
چین

معاصره پېړۍ	نوې پېړۍ	منځنۍ پېړۍ	لرغوني پېړۍ

۱۸ مه زېږدیزه پېړۍ
۱۵مه زېږدیزه پېړۍ
۵مه زېږدیزه پېړۍ

د ځپرکي موخې

۱.په منځنیو او نویو پېړیو کې د ګاونډیو هېوادونو له عمومي اوضاع سره د زده کوونکو اشنا کېدل؛
۲.د ایران، هند، روسیې او چین هېوادونو د مهمو لړیو او پاچاهانو سره د زده کوونکو اشنا کېدنه؛
۳.په سیمه کې د تاریخي بدلون د ټول بهیر سره د زده کوونکو اشنایي.

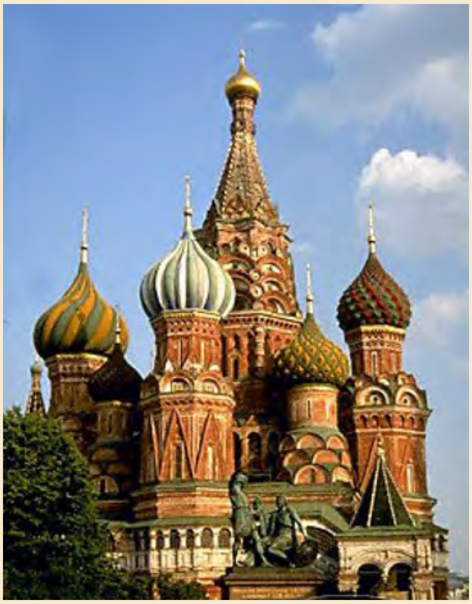

ایران په منځنیو او نویو پېړیو کې

ایا پوهېږئ چې د ایران د تاریخ ډېره برخه زموږ د هېواد له تاریخ سره ورته والی لري؟ ایا پوهېږئ چې په نویو پېړیو کې ایران د اروپایانو د پام وړ وګرځېده؟

د ایران د تاریخ ډېره برخه زموږ دهېواد له تاریخ سره ورته والی لري. هغو پاچاهانو او لړیو چې په افغانستان واکمني کوله په ایران یې هم واک چلاوه. د اسلام له راتګ سره د دغه هېواد تاریخ هم بدل شو. د ایران لپاره امیران او واکمنان د امویانو او عباسیانو له لوري ټاکل کېدل، خو د ایران په ځینوسیمو کې د پاخونونو له امله ځایي واکمنی رامنځته شوې چې د هغوی له جملې څخه لاندنیو ته اشاره کوو:

١- د طبرستان علویان

دا څانګه د **هاشمي سیدانو** پورې تړلې ده چې د زید د زوی، **سیدحسن** په مشری یې په **۲۵۰** سپوږمیز/ ۸۶۴ زکې د **ایران په طبرستان** کې یو خپلواک حکومت رامنځته کړ. د **علویانو حکومت** تر خلورمې هجري پېړۍ پورې دوام وکړ.

۲- زیاریان

د علویانو له کمزورتیا څخه وروسته **زیاریانو** ځواک ترلاسه کړ. او د **طبرستان، ګورګان** او **اصفهان** په ولایتونو یې واکمني وکړه د **ال زیار حکومت** بنسټ ایښودونکی **مرداویج** نومېده. زیاریان تر۳۲۰ سپوږمیز/ ۹۳۲ زکال پورې واکمن پاتې شول.

۳- د بویه کورنۍ

دغه ایراني واکمنۍ په څلورمه هجري پېړۍ کې رامنځته شوه او پلازمېنه یې د **اصفهان ښار** و. هغوی د **بغداد د واکمنانو** د کمزورۍ پرمهال د سیاست په ډګر کې را څرګند شول چې له همدې امله یې د بغداد خلافت تر خپل اغېز او نفوذ لاندې راوست.

له پورتنیو دریو لړیو پرته **غزنویانو، سلجوقیانو، خوارزم شاهانو، مغولانو** او **تیموریانو** هم په ایران واکمني کړې ده.

ایران په نویو پېړیو کې

الف- صفویان

د لسمې هجري پېړۍ په پیل (۹۰۷ سپوږمیز/ ۱۵۰۱ ز کال) کې د صفوي دولت منځته راتګ د ایران په نوي تاریخ کې یوه مهمه پېښه وه. صفویانو د ایران سیاسي او ټولنیز کړکېچن حالت ته د پای ته ورساوه او هغه یې یو موټی کړ. د صفوي لړۍ له مهمو پاچاهانو څخه یو هم لومړی شاه عباس و. د هغه د واکمنۍ پرمهال، اصفهان د ایران د پلازمېنې په توګه د خپلې ښکلا او عظمت لوړې پوړۍ ته ورسېد.

په اصفهان کې د امام خمیني ډګر

په صفوي دوره کې له **اروپا** سره د ایران اړیکو نوې بڼه پیدا کړه، ځکه چې دغه مهال د اروپا او **عثماني ستر واکۍ** اړیکې دښمنانه وې او د ایران او عثماني ستر واکۍ اړیکې هم سړې وې چې له همدې امله اروپایانو له ایران سره تودې اړیکې ټینګې کړې. ایران د اروپایانو له پوځي پوهې ګټه واخیسته او د خپلوسرتېرو په روزنه او د پوځي ځواکونو په مجهزولو کې یې د هغوی له مرستو ګټه واخیسته. صفوي لړۍ چې له اسلام څخه وروسته یې د ایران شهرت لوړې پوړې ته رسولی و، پای ته ورسېده او واکمنۍ ته یې د افغانانو له خوا ختمه شوه.

ب- افشاریان

پر ایران د افغانانو واکمنۍ ډېر دوام ونه کړ، ځکه **نادر** چې اصلاً د **ترکمنانو** د **افشار** له قبیلې څخه و، یو ځل بیا یې ایرانیان راغونډ کړل. هغه دا ځل په خپلو ځواکونو کې له **افغانانو** او **ازبکانو** هم کار واخیست. د نادر افشار د ځانګړې پوځي سیاست او هلو ځلو په ترڅ کې ایران وکولای شول چې په لږ وخت کې افغانستان، هند او د منځنۍ اسیا ځینې برخې ونیسي، خو د افشاري دولت د بخت ستوری ډېر ژر مړ شو، ځکه چې په ۱۱۶۰ سپوږمیز/ ۱۷۴۷ ز کې نادر ووژل شو او په ایران کې ګډوډۍ پیل شوې.

ج- زندیه

د نادرشاه افشار له وژلو سره په ایران کې کورنۍ جګړه پیل شوه او د نادر قومندانان له یو بل سره ونښتل. د نادرشاه پاتې شونو د ایران **خراسان** د خپلې واکمنۍ لپاره غوره کړ. د ایران په نورو برخو قومندانانو او

د کریم خان زند ماڼۍ

قبایلي مشرانو ولکه ټینګه کړه، خو د دوی په منځ کې **کریم خان زند** تر ټولو ډېر ځواک تر لاسه کړ.
کریم خان د زند له قبیلې څخه و. هغه **قاجاریانو** ته چې د ایران د پاچاهۍ دعوا یې درلوده، ماتې ورکړه او د **شیراز ښار** یې خپل مرکز وټاکه. هغه مهال **انګرېزانو** په ایران کې د خپل اغېز لپاره هڅې کولې. **انګلستان** د کریم خان زند له دولت سره یو تړون لاسلیک کړ چې له مخې یې له ایران څخه د **فارس د خلیج** په بندرونوکې د سوداګرۍ اجازه تر لاسه کړه.

په ۱۱۹۳ سپوږمیز/ **۱۷۷۹** ز. کې د کریم خان زند له مړینې سره سم په ایران کې یو ځل بیا کورنۍ جګړې پیل شوې چې په پایله کې د ایران د ځواک یو لوري چې قاجاریان نومېدل، د دغه هېواد د چارو واګې تر لاسه کړې او په دې ډول ایران هم په خپل معاصر تاریخ پل کېښود.

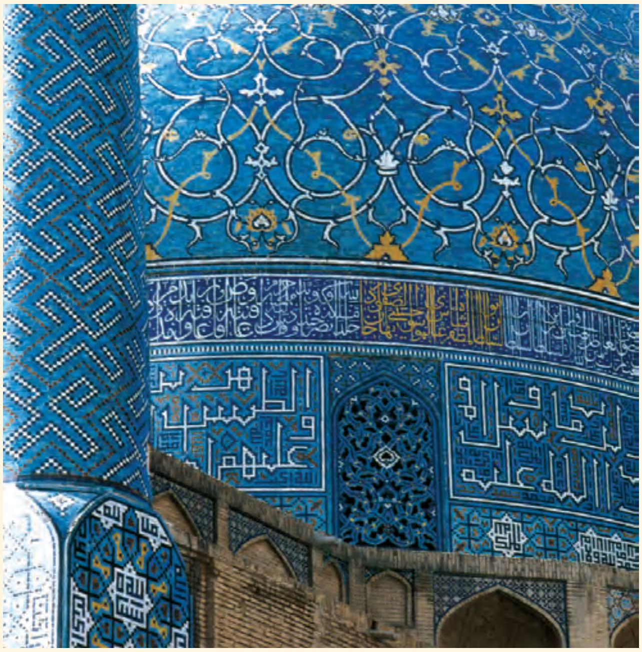

د زندیه دورې د معماري هنر یوه بېلګه

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د هغو لړیو په اړه چې یوازې په ایران کې یې واکمنې رامنځته کړې او دویمه ډله دې د ایران او افغانستان د ګډو لړیو په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱. علویان په کومې اسلامي ډلې پورې تړلي وو او چېرته یې واکمني رامنځته کړه؟
۲. د کریم خان په دوره کې انګرېزانو له ایران څخه کوم امتیازات تر لاسه کړل؟ څرګند یې کړئ.
۳. د هغو مشهورو څلورو لړیو نومونه واخلئ چې پر ایران یې واکمني وکړه.
۴. د نادر افشار له وژنې څخه وروسته په لاندنیو کسانو کې کوم یوه د ایران ځواک تر لاسه کړ؟
الف_ محمدحسن خان قاجار	ب_ کریم خان زند	ج _ مرداویج

هند په منځنيو او نويو پېړيو کې

د قطب الدين ايبک مقبره

د هند د پراخ هېواد په اړه معلومات لرئ؟ پوهېږئ چې د افغانانو د هلوځلو په ترځ کې په هند کې د اسلام دين ډېره پراختيا ومونده؟ پوهېږئ چې افغانانو تر اوږده مهاله پر هند واکمني وکړه؟

هند، پاکستان او بنګله دېش نننۍ درې هېوادونه په تېر وخت کې د هند په يو نوم يادېدل. په شلمه زېږدېږه پېړۍ کې هغوی له يو بل بېل شول، خو زياتره وخت يې ګډ تاريخ او برخليک درلود. په منځنيو پېړيو کې دغه پراخ هېواد لاهم د ګوپتا لړۍ له لوري اداره کېده. د دغې لړۍ واکمنی د هندوستان په شمال کې تر ۵۵۰ ميلادي پورې شتون درلود. له ګوپتا وروسته د هند په شمال کې ډېرې واکمنۍ رامنځته شوې چې تر ټولو ځواکمنه واکمني يې د يفتليانو وه. هغوی په داسې حال کې پنجاب د خپلې واکمنۍ مرکز وټاکه چې د هند په سوېل کې د ګوپتا پاتې شونو خپل ژوند ته دوام ورکاوه. يفتليانو له عربانو او د منځنۍ ختيځ او د اسيا د سوېلي سيمو له وګړو سره راکړه ورکړه او سوداګريزې اړيکې درلودې.

د پاکستان، بنګله دېش او هند جغرافيايي موقعيت

دغو اړيکو د اسلام له راتګ پورې دوام وکړ. په ۷۱۱ ز

کال کې د لومړي ځل لپاره مسلمانان هند ته ورسېدل او د سند د رود تر غاړو يې سيمې لاندې کړې. دغه سيمې اوس له پاکستان سره تړاو لري. له هغه مهاله (۸ مې پېړۍ) تر يوولسمې ز پېړۍ پورې لوېديځ هند له اسلامي نړۍ سره نژدې اړيکې درلودې. هغه مهال اسلامي مبلغان د هندوانو په منځ کې د خپل آسماني دين په خپرولو او دودولو بوخت وو.

د لسمې زېږدېزې پېړۍ په وروستيو کې سلطان محمود غزنوي پر پنجاب ونيو او په هند کې د اسلام دين نور هم پياوړی شو او هر لوري ته يې رېښې وځغلولې. غوريانو هم په هند واکمني وکړه. غوري سلطان محمد د هند شمال د گنگا سيند ته تر څېرمه سيمو پورې ونيو، ډهلي يې هم تر لاسه کړ او خپل ترک غلام، قطب الدين ايبک ته يې وسپاره. غوريانو تر بنگال پورې ولکه درلوده.

د غوري سلطان معزالدين محمد له مړينې وروسته، **۶۰۲** سپوږميز/ ۱۲۰۶ ز کې قطب الدين ايبک ځان د هندوستان خپلواک پاچا وباله او ډهلی يې خپله پلازمېنه کړه چې له همدې امله د هغه پاتې کسان د ډهلي د پاچاهانو په نامه مشهور شول. د ايبک خان ترک له لوري جوړ شوی دولت تر اوږد مهاله په هند واکمني وکړه او ان گورکانی تيمور هم په دې بريالی نه شو چې هغه له پښو وغورځوي. دغه دولت د لسمې زېږدېزې پېړۍ تر وروستيو پورې پر هند واکمن پاتې شو.

په هندوستان کې د افغاني لوديانو او سوريانو واکمني

لوديان او سوريان اصلاً افغانان دي. پوهېږو چې په هند کې د افغانانو د شتون مخينه لرغونو پېړيو ته رسېږي. هغوی پر هند د مسلمانانو په لښکر ايستلو کې گډون درلود. په هند کې د دغو وگړو په شمېر کې زياتوالی راغی او د دغه هېواد يوه ټولنيزه ډله شوه.

په هند کې د اسلامي هنر د معماري يوه بېلگه

لومړنۍ افغان چې په هند کې يې واکمني رامنځته کړه، **سلطان بهلول لودي** و. هغه په ۸۵۵ سپوږمیز/ ۱۴۵۱ ز کال کې د ډهلي حکومت تر لاسه کړ. له بهلول لودي څخه وروسته د هغه زوی سلطان **سکندر لودي** دغې واکمنۍ ته دوام ورکړ، د هغه په واکمنۍ کې افغانان ډېر پیاوړي شول او د اسلام دین هم ډېره پراختیا ومونده، خو د سلطان سکندر لودي د زوی سلطان ابراهیم په واکمنۍ کې په هند کې د افغانانو ترمنځ اختلافات را پیدا شول، ځکه چې هغه یو مغرور او متکبر شخص و. بابر شاه چې د گورگاني تیمور له اولادې څخه و او دغه مهال یې په کابل کې واک تر لاسه کړی و، له دغه حالت څخه گټه واخیسته او پر هند یې یرغل وکړ چې په ترڅ کې یې سلطان ابراهیم او گڼ شمېر افغانان ووژل شول.

د بابر له مړینې څخه وروسته، افغانانو یو ځل بیا د خپلواکۍ غوښتنې خوځښت پیل کړ. دا ځل فریدخان سوري چې د شیرشاه په نامه مشهور و، په ۹٤٦ سپوږمیز/ ۱۵۴۰ ز کال کې د بابر د زوی همایون گورگاني ځواکونو ته ماتې ورکړه او پر ډهلي او اړوندې سیمو یې ونیولې او د هند ډېر ښارونه یې تر لاسه کړل. شیرشاه د پوهې لېوال او یو فرهنگپاله شخص و چې د هند لپاره یې ډېر خدمتونه وکړل او په ۹۵۲ سپوږمیز/ ۱۵۴۵ ز کال کې له منځه ولاړ. دغه دوره د پرمختیاوو له مخې د هند د تاریخ یوه ځلانده دوره بلل کېږي.

د شاه جهان جومات

له شېرشاه وروسته د هغه زامن د ډهلي پر تخت کېناستل، خو د شېرشاه دورې نظم او ټیکاو له منځه ولاړ. له واکه گوښه شوي گورگاني واکمن، **همایون** له دغه حالت نه گټه واخیسته او د ایران د صفویانو په مرسته یې لومړی افغانستان او وروسته یې په ۹٦۲ سپوږمیز/ ۱۵۵۵ ز کال کې هند تر لاسه کړ چې په دې ډول په هند کې افغاني واکمنۍ هم پای ته ورسیده.

په هند کې د گورکانیانو واکمني

د هند د مُغولو یا گورکانیانو په اړه مو مخکې هم بحث وکړ. د هغوی په واکمنۍ کې د هند سیاسي یووالي ټینگ شو او دغه هېواد ډېر پرمختگ وکړ. د هند اکثره ښکلې ودانۍ او آثار په همدغې دورې پورې اړه لري. د اکبر پاچا په وخت کې دغه واکمنۍ

د خپلې لوړتيا او پرمختيا لوړې پوړۍ ته ورسېده. هند د يو ښه اداري نظام څښتن شو او په هېواد کې د مذاهبو او قومونو تر منځ يو ډول يووالی رامنځته شو، خو دغه حالت دگورکاني واکمنی په وروستيو کې بدلون وموند. د **اورنگزېب** په واکمنی (۱۷۰۷-۱۶۵۸ز) کې د دغې لړۍ د کمزورتيا او بې ثباتی نښې را ښکاره شوې. هغه خپل پلار زنداني او درې وروڼه يې له کاره گوښه کړل. د اورنگزېب ځای ناستو دگورگاني قلمرو د اداره کولو وړتيا له لاسه ورکړه چې په پايله کې د مسلمانانو، هندوانو او سکانو ځايي ځواکونه راپورته شول او هند د وېش په لور روان شو. دغه حالت د اروپايانو په گټه تمام شو. انگرېزانو په ۱۷۵۷ز کې د پلاسي په جگړه کې گورگاني ځواکونو ته ماتې ورکړه. د هند د چارو واگې يې تر لاسه کړې او گورگاني دولت يې د ځان تابع کړ. په دې ډول هند چې د انگرېزانو په منگولو کې راگير و، په خپل معاصر تاريخ پل کېښود.

په ټولگي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې په هند کې د اسلام د شتون د مخينې په اړه او دويمه ډله دې په هند کې د افغانانو د شتون د مخينې په اړه بحث وکړي او همدا رنگه دې دواړه ډلې په گډه سره د نقشې پر مخ پنجاب او ډهلی ښکاره کړي او هم دې ووايي چې په منځنيو پېړيو کې دغه ښارونه دافغانستان د کومو پاچاهانو په ولکه کې راغلل.

پوښتنې

۱- په منځنيو پېړيو کې سوېلي هند د آسيا له کومو سيمو سره ډېرې سوداگريزې اړيکې درلودې؟

۲- مسلمانان په کوم کال د لومړي ځل لپاره هند ته ننوتل؟

۳- لاندې تش ځايونه ډک کړئ.

سلطان محمد غوري په هند کې د...........ښار ونيو او هغه يې................ته وسپاره.

٤- سم ځواب د(ص)په توري سره په نښه کړئ.

په هند کې دافغانانو دوه مهم پاچاهان عبارت وو له:

الف) قطب الدين ايبک او سلطان بهلول لودي. ب)سلطان محمد غوري او شېرشاه سوري.

ج) سلطان بهلول لودي او شېرشاه سوري. د) سلطان محمود غزنوي او سلطان سکندر لودي.

له ټولگي بهر فعاليت

زده کوونکي دې په هند کې د لودي او سوري کورنی په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولگي کې دې ولولي.

شپاړسم لوست

روسیه په منځنیو او نویو پېړیو کې

لوی پطر

لویه کاترینه

د روسیې د تاریخ په اړه څه پوهېږئ؟ پوهېږئ چې لوی پطر او لویه کاترینه د روسیې له مهمو واکمنانو څخه وو؟

په نهمه زېږدیزه پېړۍ کې د **نورمن** قومونو چې په **سویډن** کې اوسېدل، د **روسیې** په لوړیرغل وکړ. هغه مهال روسیې کې **سلاو** قومونو ابتدایي ژوند درلود. هغوی د سلاویانو ټول قلمرو ونیو. د **کیف** ښار یې د خپل مرکز په توګه وټاکه او ورو ورو یې له ننني **ترکیې** او **عراق** سره سوداګریزې اړیکې ټینګې کړې. **هغوی د عیسوي دین** پیروي کوله.

په دیارلسمه زېږدیزه پېړۍ کې روسیه هم د **مغولو** تر بریدونو لاندې راغله. مغول ۲۵۰ کاله په روسیه کې پاتې شول. هغوی **روسي شهزادګان** تر فشار لاندې راوستل او اړ یې کړل چې له خلکو څخه مالیات راغونډ کړي او مغولي خانانو ته یې ولېږي، خو په پای کې د **درېیم ایوان** په نامه د روسیې یوه شهزاده مغولو ته د **مالیې** له ورکړې ډډه وکړه. هغه یو لښکر جوړ کړ او له مغولو یې خو ښارونه ونیول. ایوان د خپلو واکمنیو لمنه پراخه کړه. کله چې په ۱۴۸۶ ز کال کې مغولو د روسیې خاوره پرېښوده، هغه په ټوله روسیه ونیوله. په اوولسمه زېږدیزه پېړۍ کې د روسیې سلطنت د **رومانوف** کورنۍ ته ورسېده. د همدې کورنۍ په وخت کې روسیې د لوېدیځ (**اروپا**) په لور پرمختګ پیل کړ او ان له لهستان (**پولنډ**) او نورو اروپايي سیمو سره په جګړه کې ښکېل شو.

د لوی پطر سلطنت

لوی پطر د **رومانوف** له کورنۍ څخه و. څنګه چې واک ته ورسېده، غوښتل یې چې روسیې ته بشپړه **اروپایي** بڼه ورکړي چې د همدې موخې لپاره یې اروپایي هېوادونو ته لنډ مهالی سفر وکړ، ترڅو د اروپایانو له **ادابو** او **دودونو** سره اشنایي پیدا کړي. هغه له خپلو خاطراتو سره روسیې ته راستون شواو په یو لړ اصلاحات یې پیل کړل. هغه په لومړي ګام کې روسانو ته اعلان وکړ چې د اروپایانو په ډول **جامې** واغوندي، **ږیرې** وخریي او خپل کالي **لنډ کړي** بیایې **ښوونځي** او **روغتونونه** ودان کړل.

پطر هغه کسان چې د ده له سیاست سره یې مخالفت کاوه **اعدام** او یا هم له هېواد **څخه و ایستل** او ان د خپل سیاست په پلي کېدو کې یې د خپلو **زامنو** له وژنې څخه هم ډډه ونه کړه. هغه د روسیې د پراخوالي غوښتنې سیاست تر هغه دوام وکړ چې روسیه او **سویډن** په جګړه کې راښکېل شول. لوی پطر په یوه نظامي برید سره سویډن ته ماتې ورکړه. دی له دې پېښې څخه وروسته د روسیې په لوېدیځ کې دیوه **نوي ښار** د جوړولو په فکر کې شو. دا مهال دغه ښار د **پترزبورګ** په نامه یادېږي. د اتلسمې پېړۍ په وروستیو کې د روسیې هېواد د څواک لوړې پوړۍ ته ورسېده. دغه مهال **لویې کاترینې** په روسیې واکمني کوله.

هغې خپل ډېر پام پوهې او هنر ته اړولی و او د سترې روسیې هیله یې درلوده چې د همدې موخې لپاره یې د **لهستان** (پولنډ) یوه برخه لاندې کړه. او وریسې یې د نننی ترکیې **دکریمه** ټاپووزمه ترلاسه کړه او **عثماني سلطان** یې اړ کړ چې روسي بېړیو ته اجازه ورکړي چې **تور سمندرګي** ته تګ او راتګ وکړي او هماغه و خپلې بېړۍ یې په تور سمندرګي کې ځای په ځای کړې.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په درېوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د مغولو د یرغل او له روسي شهزادګانو سره د هغوی د سلوک په اړه او دویمه ډله دې د لوی پطر د واکمنۍ په اړه او دریمه ډله دې د لویې کاترینې د واکمنۍ په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې پایله په ټولګي کې ولولي.

پوښتنې

۱.په روسیې باندې د نورمن قوم یرغل او د دوی د سوداګریزو اړیکو په اړه معلومات وړاندې کړئ.
۲.د مغولو او روسي شهزادګانو تر منځ اړیکې څنګه وې؟
۳.اروپا ته د لوی پطر د سفر او اصلاحاتو په اړه څوکرښې معلومات ولیکئ.
۴.د روسیې او سویډن جګړه ولې پیل شوه او پایله یې څه وه؟
۵.لویه کاترینه څوک وه؟

چین په منځنیو او نویو پېړیو کې

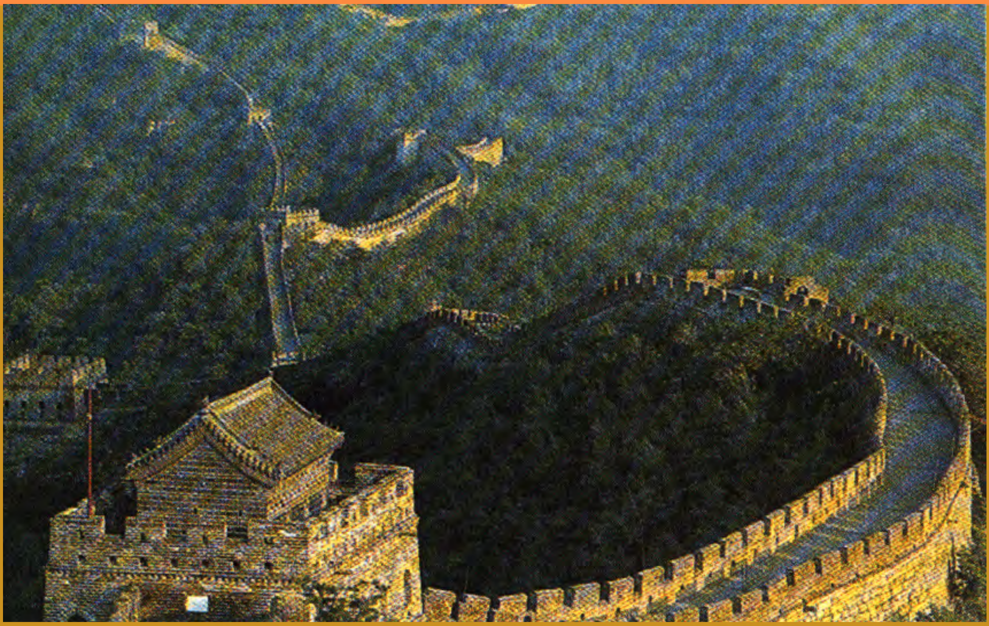
د چین ستر دېوال

د چین د تاریخ په اړه څه پوهېږئ؟ پوهېږئ چې چین په منځنیو پېړیو کې د ځانګړي فرهنګ او تمدن لرونکی و او په نویو پېړیو کې د اروپایانو د پام وړ وګرځېده؟ د دې پوښتنې ځواب به په دې لوست کې ترلاسه کړئ.

د **چین** هېواد د منځنیو پېړیو په ټوله دوره کې د روښانه **تمدن** لرونکی و. په دې دوره کې د پاچاهیو خو لړیو د چین په خاوري واکمني وکړه. د هغوی له جملې څخه د **تانګ** (Tang)، **سونګ** (Sung) او **مینګ** (Ming) لړی د یادونې وړ دي. د تانګ په واکمنۍ کې د چین هر اړخیز پرمختګ وکړ. په تېره بیا علومو او هنر یې ډېره پراختیا وکړه. په دغه دوره کې چین د خپلې پر مختیا لوړې پوړې ته ورسېده.

د چین ښارونه د **منځنیو پېړیو** له سترو ښارونو څخه وو. د **چانګان** (**شانګهای**) ښار چې د سترواکۍ پلازمېنه وه، له دوو میلیونو ډېر وګړي درلودل. دغه ښار په چټکۍ سره په یوه نړیوال ښار بدل شو. همدارنګه په شمالي چین کې د **پکن** ښار د ډېر ارزښت لرونکی و. په دغه مهال کې د **اروپا** هېڅ یوه ښار د دغو ښارونو په څېر ستروالی نه درلود. دغې لړۍ نږدې ۲۸۸ کاله پر چین واکمني وکړه او وروسته یې ځای د سونګ په نامه لړۍ ته پرېښوده.

د سونګ لړۍ پر مهال د چین هېواد د شمال له لوري د مختلفو اقوامو تر بریدونو لاندې راغی چې تر ټولو مهم یې د **مغولو** یرغل و. مغولو له **مغلستان** څخه د چین پر شمالي پولو بریدونه پیل کړل. د

دیارلسمې زېږدیزې پېړۍ په لومړیو کې مغول په چین کې ځواك ته ورسېدل او نژدې سل کاله یې پر دغه هېواد واکمني وکړه، تر څو د مینګ لړۍ منځته راغله.

مینګانو وکولی شول چې د مغولو قوم د چین له خاورې څخه وباسي، د مینګ په دوران کې علومو او هنر ډېره پراختیا ومونده، له **سویلي** هېوادونو سره د چین د وګړو سوداګرې پراختیا وکړه، دغه مهال د چین د هېواد ډېر ګاونډي هېوادونه د **چینایي فرهنګ** تر اغېزې لاندې راغلل، د مینګ لړۍ نژدې ۳۰۰ کاله پر چین واکمني وکړه.

په منځنیو پېړیو کې د چین د هېواد د **وګړو** ډېره برخه کروندګرو جوړوله. هغوی د چین هوارې ځمکې د پرمختللو کرنیزو وسایلو په استفادې سره کرلې، خو له دغو زحمتونو سره سره دغه طبقه ډېره بې وسې وه. د ځمکو ډېر حاصلات خانانو ترلاسه کول، له بله اړخه وچکالیو هم ځینې وخت دغه طبقه له ستونزو سره مخامخ کوله. هغوی د وچکالیو په راتلو سره خپلې کرل شوې ځمکې پرېښودې او یا یې خرڅولې او اړ وو چې د ښو ځمکو د لاسته راوړلو لپاره له یوې سیمې څخه بلې سیمې ته کډه وکړي او په هغه ځای کې بیا د ځمکو په کرلو اقدام وکړي.

په لرغوني چین کې د ښاري ژوند یوه بېلګه

د چین صنعت‌گرانو په منځنیو پېړیو کې د خپلو تولیداتو غوره نمونې رامنځته کړې. هغوی کولای شول چې ډېرې ښې پنبه یي او ورېښمینې ټوټې واوبي او ډېر ښکلي چیني لوښي چې د دې هېواد لرغوني صنعت‌ګڼل کېږي، جوړ کړي.

په دې دوره کې چینایان بریالي شول چې د لومړي ځل لپاره د چاپ صنعت رامنځته کړي او کاغذ، باروت او (قطب نما) لوړي معلومونکی جوړه کړي او نړۍ ته یې وړاندې کړي. په داسې حال کې چې د نړۍ په نورو سیمو کې له دغو نوښتونو څخه څوک خبر نه و. دغه ټول اختراعات څو پېړۍ وروسته په اروپا کې دود شول. د اروپا مشهور ګرځندوی **مارکوپولو** د مغولو په واسطه د چین د نیولو پر مهال دې هېواد ته ولاړ او خپل ټاټوبي (**وینز**) ته تر رسېدو وروسته یې د چینایانو د فرهنګ او تمدن په اړه ډېر معلومات د اروپایانو په واک کې ورکړل چې همدغه بیا هند او چین ته د اروپایانو د مهاجرت لامل وګرځېده.

چین په نویو پېړیو کې

کله چې **پرتګالیانو** د **افریقا د لویې وچې** له تاوېدو وروسته د ختیځ په لور سمندري لارې کشف کړې، هند ته ورسېدل او له هغه ځایه یې ځانونه چین ته ورسول. هغوی په **۱۵۱۳** ز کال کې خپلې سوداګریزې اړیکې له چین له هېواد سره ټینګې کړې. دغه وخت د مینګ لړۍ په چین واکمني کوله. د چین حکومت د پرتګالیانو د سوداګرۍ لپاره د **کانټون** (Canton) بندر پرانیسته او هم یې هغوی ته اجازه ورکړه چې **عیسوي تبلیغ کوونکي** خپل فعالیتونه پیل کړي. د پرتګالیانو اړیکو له چین سره دوام درلود چې د اروپایانو نور ځواکونه د سوداګرۍ لپاره چین ته ورسېدل.

د مینګ لړۍ په ۱۶۴۴ ز کال کې له منځه ولاړه او خپل ځای یې د **منچو لړۍ** ته پرېښوده. منچویانو د چین په شمال ختیځ کې کوچیانی ژوند درلود. هغوی په دې بریالي شول چې د یوې پوځي حملې په ترځ کې د چین هېواد ونیسي او د مینګ لړۍ له ماتې سره مخامخ کړي. په واقعیت کې هغوی جګړه مار خلک وو. د منچو اشرافو د خپلو جنګیالیو د قربانیو له امله په کلیو کې ډېرې ځمکې لاس ته راوړې. هغوی له کروندګرو سره بې رحمانه چلند کاوه. له بلې خوا منچویانو له اروپایانو په تېره بیا له انګریزانو سره خپلې اړیکې ټینګې کړې وې. سره له دې چې په دغې مرحله کې د چین هېواد د خپل ځواک لوړې پوړۍ ته رسېدلی و. خو دغه حالت د پردیو په تېره د انګلیسانو په وړاندې د ولسي وګړو کرکه ورځ تر بلې ډېروله. سره له دې هم پرتګالیان بریالي شول چې تر درې پېړیو پورې د منچو حکومت سره خپلو اړیکو ته ادامه ورکړي. اروپایان په ځانګړې توګه انګلیسانو وکولای شول چې په دغو درې پېړیو کې له چین څخه ډېره ګټه ترلاسه کړي.

د کاغذ له جوړېدو وړاندې د لرګي پر مخ چینايي لیکنه

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې خپلو ټولګیوالو ته د لوست لنډیز ووایي.

پوښتنې

۱–په منځنیو پېړیو کې د چین ښارونه څنګه وو؟
۲–په چین کې د مغولو د واک ته رسېدو په اړه معلومات وکړئ.
۳–په منځنیو پېړیو کې د چین د کروندګرو د ټولنیز حالت په اړه خو کرښې ولیکئ.
۴–لاندې تش ځایونه ډک کړئ.
ځای غوښتونکو پرتګالیانو هند ته تر رسېدو وروسته خپل ځانونه .... ته ورسول. د چین حکومت د پرتګالیانو د سوداګرۍ لپاره د .... بندر پرانیسته.

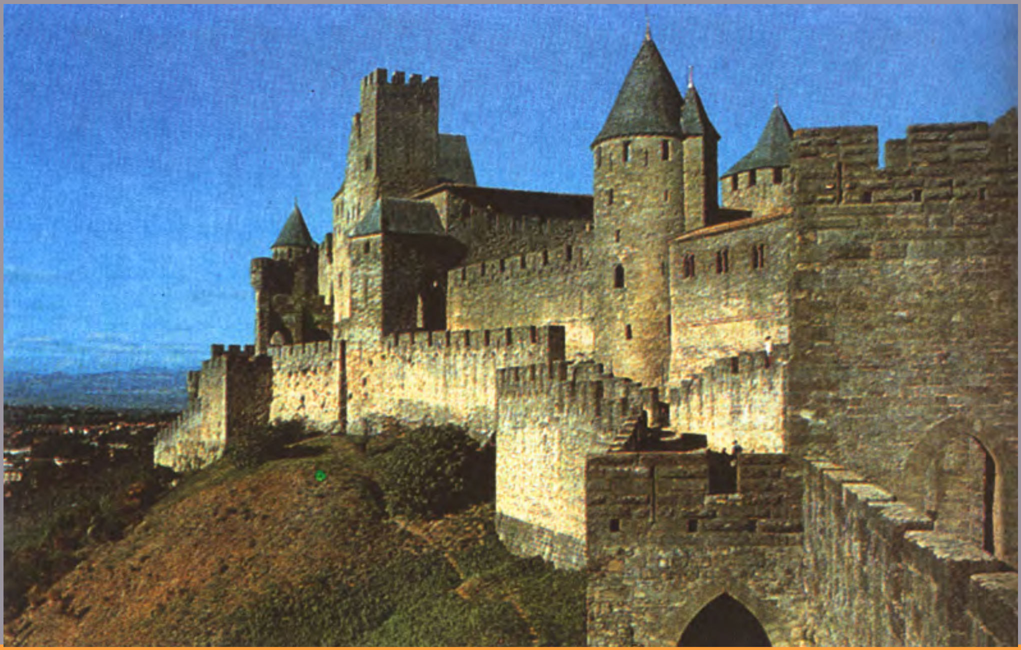

شپږم څپرکی

د اروپا تاریخ

د لاندې لوستونو لړونکی دی:

۱–په منځنیو پېړیو کې د اروپا عمومي وضع؛

۲–صلیبي جګړې؛

۳–په اروپا کې رنسانس؛

۴–په اروپا کې علمي او فرهنګي بدلونونه؛

۵–په اروپا کې ستر انقلابونه.

د څپرکي موخې

۱- په منځنيو پېړيو کې د اروپا له ټولنيز، اقتصادي او فرهنګي حالت سره د زده کوونکو اشنايي؛

۲- له صليبي جګړو سره د زده کوونکو آشنايي؛

۳- له رنسانس څخه وروسته د اروپا له حالت سره د زده کوونکو اشنايي؛

٤- له رنسانس څخه وروسته له اختراعاتو او علمي او ادبي بدلونونو سره د زده کوونکو آشنايي؛

۵- د اروپا له سترو انقلابونو سره د زده کوونکو آشنايي.

په منځنيو پېړيو کې د اروپا عمومي اوضاع

د منځنيو پېړيو د يوې کليسا انځور

ايا د منځنيو پېړيو کلمه مو اورېدلې ده؟ ايا پوهېږئ چې په دغو پېړيو کې د اروپا د خلکو وضع ګړکېچنه وه؟
منځنيو پېړيو په اروپا کې لس پېړۍ دوام وکړ. دغه دوره د فيوډاليزم د عصر په نامه هم يادېږي. فيوډاليزم يو سياسي او اقتصادي نظام دی چې پر ډېرې اروپا په تېره بيا په لوېديځې اروپا يې ولکه درلوده.

ټولنيزه او اقتصادي اوضاع

له ټولنيزه پلوه په دغه دوره کې کلکه نابرابري واکمنه وه. د اتباعو حقونه نه مراعات کېدل. خلک په دوو طبقو (اربابان او لاس لاندې کسان) وېشل شوي وو. چې کروندګر هم تر لاس لاندې کسانو په ډله کې شامل وو. دغه کروندګران له ځمکو سره يوځای اخيستل او خرڅېدل.

له اقتصادي پلوه د لوړو طبقاتو حالت ډېر ښه و. هغوی ماليات نه ورکول، خو د ټيټو طبقاتو پر خلکو باندې درانده ماليات اېښودل شوي وو.

کروندګرو د اربابانو پر ځمکو باندې کار کاوه، خو د پيداوارو ډېره برخه يې اربابانو لاس ته راوړه او کمه برخه يې کروندګرو ته ورکوله. له دې امله ويلی شو چې د ټولنې د ټيټو طبقاتو حالت خراب و.

له فرهنګي پلوه د منځنيو پېړيو دوره دومره روښانه نه وه. په بشپړه توګه فرهنګي نابرابرۍ دود درلود. يوازې د لوړو طبقو زامنو زده کړو ته سرسي درلود. مذهبي زده کړو دود درلود. خو وروسته

غیر مذهبي زده کړې هم معمول شوې.

په منځنیو پېړیو کې د زده کړو مرکزونو پراخ شول او په هغو کې د ژبې، گرامر، منطق، موسیقي، حساب، هندسې، نجوم او ریاضي ښوونه پیل شوه. د حقوقو په څانگه کې د **بولوینا** او د طبابت په څانگه کې د **سالرن** پوهنتونونه رامنځته شول. په دغه دوره کې د اروپا کابو ټولو هېوادونو د **کاتولیک کلیسا** تابعیت کاوه او مذهب د زیات ارزښت لرونکی و.

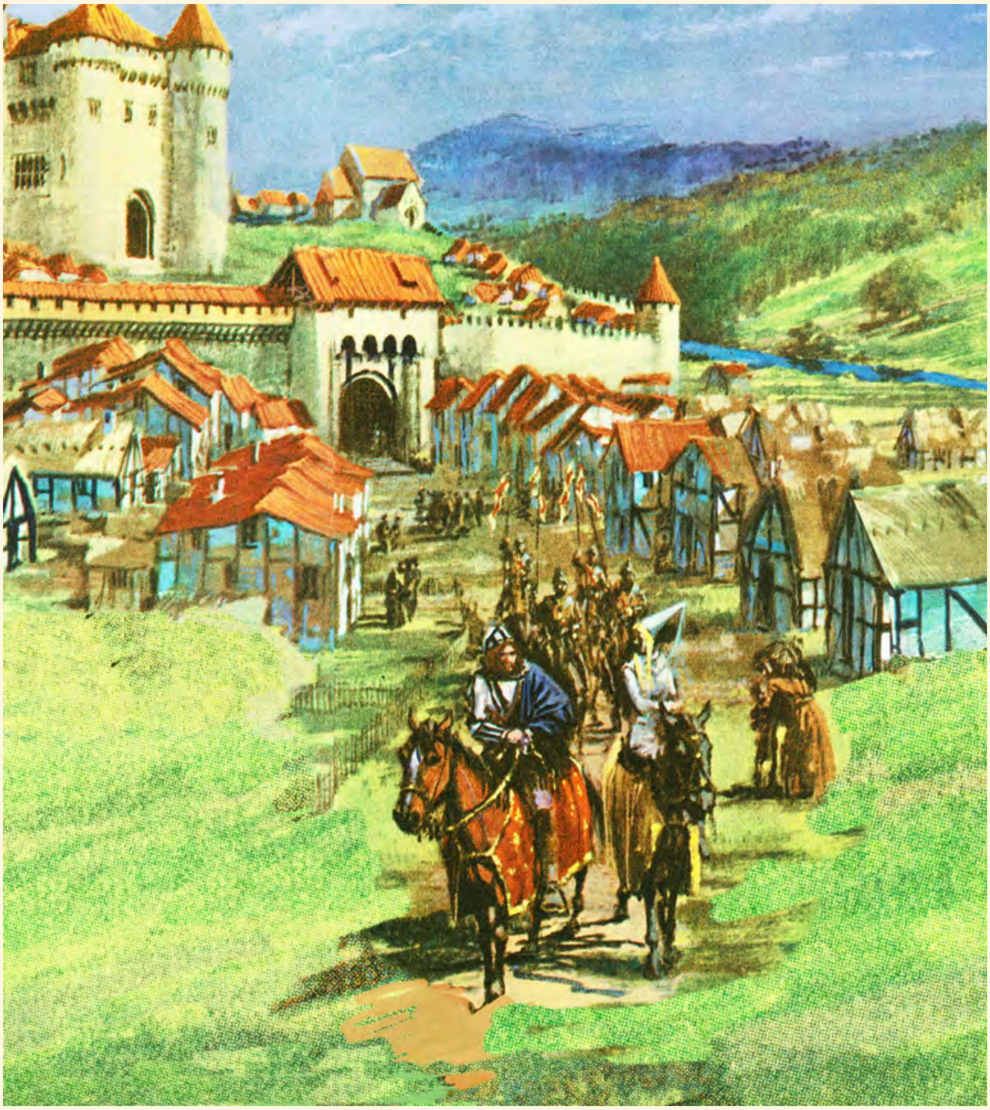

په منځنیو پېړیو کې د اروپا د خلکو د ټولنیز ژوند یو انځور

د لومړي څل لپاره په فلسطين کې مسيحيت د حضرت عيسی علیه السلام په واسطه خپور شو. په ۳۰۰ ز کال کې يې په ميلونونو پيروان درلودل. په منځنيو پېړيو کې کليسا هغه دندې ترسره کولې چې اوس يې دولت په غاړه لري. زياتره پاپان، پوه او باکفايته سياستپوهان وو، لکه **لئون کبير** او **لوی گريگور** چې په شپږمه زېږديزه پېړۍ کې اوسېدل.

له ۱۱۹۸ نه تر ۱۲۱۶ ز کال پورې کليسا د خپل ځواک لوړې مرحلې ته ورسېده او ان خپله اراده يې د فرانسې او انگلستان او د جرمني او روم د امپراتوريو پر پاچاهانو وتپله. له دې معلومېږي چې په منځنيو پېړيو کې مذهب د څومره ارزښت لرونکی و.

په منځنيو پېړيو کې سياسي اوضاع

په منځنيو پېړيو کې ګڼ شمېر کورنيو واکمني درلوده چې د بېلگې په توگه د **کارولنژين** د کورنۍ نوم يادولی شو. د دې کورنۍ بنسټ ايښودونکی د **شارل مارتل** په نامه يو غښتلی او باتدبيره شخص و.

هغه د منځنيو پېړيو د پاچاهانو برخلاف د کليسا ځمکې ضبط کړې او يو مقتدر جنگي ځواک يې رامنځ ته کړ. د دغې کورنۍ د واکمنۍ سيمه **گول** يا ننۍ فرانسه وه.

د دغې کورنۍ له غښتلو پاچاهانو څخه يو هم **شارلمان** و چې په ۷۶۵ ز کال کې پاچا شو، هغه ډېرې سيمې ترلاسه کړې او کليسا ته يې ډېر خدمتونه وکړل.

په منځنيو پېړيو کې د اروپا د يوه ښار انځور

شارلمان په ۸۰۰ ز کال کې د سترواکۍ تاج پر سر کېښود او ځان یې سترواک ونوماوه. هغه په خپلو پولو کې برابر قوانین وضع کړل او تل یې د اروپا د بېلابېلو برخو پر یووالي فکر کاوه او د **ملوک الطوایفي** د پراختیا خنډ و.

په اروپا کې د منځنیو پېړیو اړونده کلا

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د منځنیو پېړیو د ټولنیز حالت په اړه او دویمه ډله دې د اقتصادي حالت په اړه معلومات وړاندي کړي.

پوښتنې

۱–په منځنیو پېړیو کې له ټولنیزه پلوه خلک په څو طبقو وېشل شوي وو؟

۲–په منځنیو پېړیو کې پاپانو کوم واکې درلود؟

۳–لاندې تش ځایونه ډک کړئ.

د کارولنژین کورنۍ بنسټ ایښودونکی .... و.

د ټولګي د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې تاریخي کتابونو ته مراجعه وکړي او ودې وایي چې په منځنیو پېړیو کې په افغانستان کې کومو واکمنیو شتون درلود؟ نومونه دې ولیکئ.

صليبي جګړې

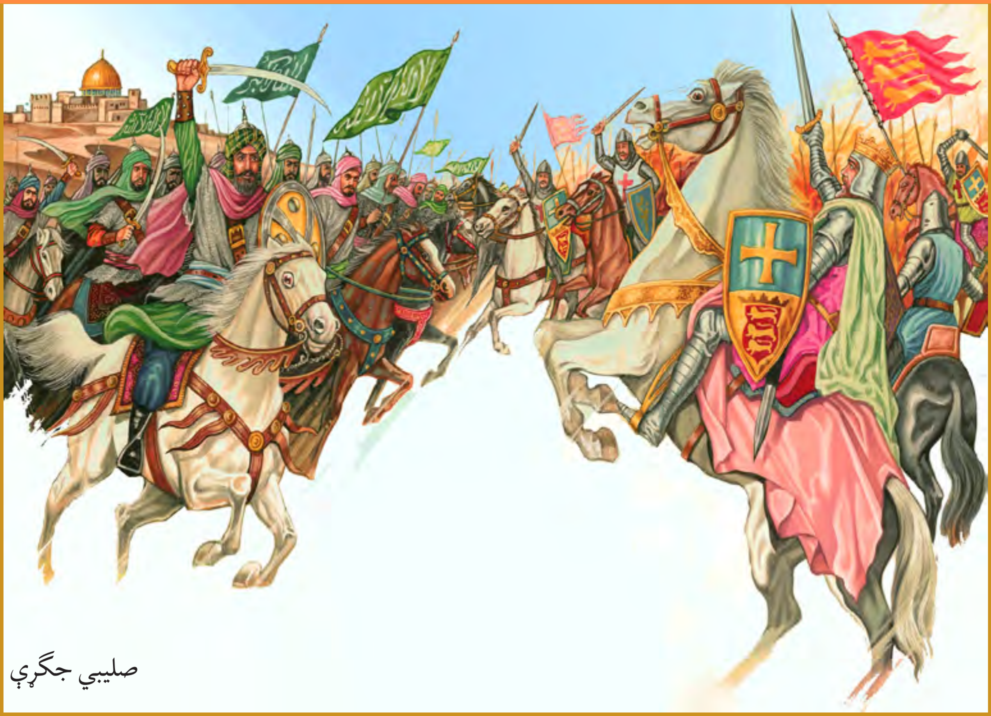

صليبي جګړې

ايا پوهېږئ چې صليب څه شی دی او صليبي جګړه څه معنا لري؟

صليب د عيسويانو سپېڅلي نښه ده. د هغوی په باور دغه نښه (صليب) د حضرت عيسی عليه السلام د شهادت ښکارونديې کوي چې له همدې امله يې په خپلو کليساګانو کې کاروي.

په تېر لوست کې مو ولوستل چې مسيحيت په چټکۍ سره په اروپا کې خپور شو او ډېرو خلکو دغه دين ته مخه وکړه. دغه مهال يوازې هسپانيا د مسلمانانو په ولکه کې وه.

په ۱۱ زېږديږي پېړۍ کې د مسلمانانو او اروپايانو ترمنځ صليبي جګړې پېښې شوې. په دغو جګړو کې د اروپايانو پر جامو د صليب نښې وې چې له همدې امله صليبي جګړې بلل کېږي، خو ولې دغه جګړې پېښې شوې؟

۱- د عيسويانو په اند، ختيځ يعنې د شتمنی سرچينه. هغوی فکر کاوه چې پر ختيځ د بريدونو په ترڅ کې به ډېره شتمني ترلاسه کړي.

۲- ايټالوي سوداګر لېوال وو چې نژدې ختيځ کې د عيسوي دولتونو تر نظر لاندې سوداګريز مرکزونه رامنځته کړي او له دې لارې يې لرې ختيځ سره خپله سوداګري پيل کړه.

۳- د اشرافو تر یرغل لاندې کروندګرو فکر کاوه چې صلیبي جګړو کې له ګډون او اروپا ته تر ګرځېدو وروسته به ښه ژوند ولري.

د صلیبي جګړو پایلې

د تاریخ په اوږدو کې اته صلیبي جګړې پېښې شوې دي چې لومړۍ جګړه په ۱۰۹۵ ز کال او وروستۍ یې په ۱۲۷۰ ز کال کې پېښه شوې چې لاندې پایلې یې لرلې دي:

۱- په دغو جګړو کې زیاتره اشراف ووژل شول او کروندګرو یوځل بیا خپلواکي ترلاسه کړه، چې له امله یې د فیوډالېزم نظام هم کمزورۍ شو.

۲- د لوېدیځ او ختیځ تر منځ سوداګرۍ پراختیا ومونده، ځکه چې د صلیبي جګړو ګډونوالو له ختیځ څخه نوي کالي لکه وربښمین توکي، خوراکي توکي او ډول ډول درمل له ځان سره یوړل.

۳- ښارونو پراختیا او پرمختګ وکړ.

د صلیبي جګړو یو انځور

٤- د یونان او روم ادبیات چې د ډېر وخت لپاره هېر شوي وو، یوځل بیا د ختیځ له لارې اروپا ته یووړل شول او همدارنګه اروپایان د مسلمانانو له علومو او فنونو سره اشنا شول.

٥- د اسلامي تمدن ډېرې پدیدې او علوم، له هغې جملې څخه د مسلمانانو په سلګونو زره کتابونه یې له ځانه سره یووړل چې تر ننه پورې د لوېدیځ په کتابتونونو کې شته.

٦- په شام، ترکیې او مصر کې یې په سلګونو زره مسلمانان یې قتل عام کړل.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د صلیبي جګړو د پېښېدو د لاملونو په اړه او دویمه ډله دې د صلیبي جګړو د پایلو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱- څو ځلې صلیبي جګړې پېښې شوې دي؟

۲- د کومو پېړیو ترمنځ مسیحیت د پرمختګ په حال کې و؟

ایا له رنسانس سره اشنایي لرئ؟

د رنسانس د دورې د معماري هنر یوه بیلګه

رنسانس په لغت کې د فرهنګ او علومو بیا پیدایښت ته ویل کېږي.

د علومو او فرهنګ په برخه کې دغه بدلونونه له ۱۴ مې نه تر ۱۶ مې زېږدېږي پېړۍ پورې رامنځته شول. په **اروپا** کې رنسانس ورو ورو او په تدریجي توګه ترسره شو او د اروپا ځېرې ته یې بدلون ورکړ. په دې دوره کې پوهانو خلکو ته د لرغوني یونان او روم د فرهنګ تبلیغ کاوه.

له رنسانس څخه وړاندې د اروپا خلکو تر ډېره روحي مسایلو ته پام کاوه او مادیاتو ته یې پام نه درلود، خو د رنسانس په دوره کې د نړۍ چارو ته هم ځیر شول. هنرمندانو او پوهانو نوي نظریات وړاندې کړل. د چاپ ماشین اختراع شو. سوداګرۍ او کسبونو پراختیا موندله. ښاري ژوند پیل شو او د اربابانو ځواک د کمزورتیا په لور روان شو.

د ښاري ژوند پراختیا

ښارونو تر ډېره په ساحلي سیمو کې پراختیا موندله، ځکه چې په دغو ځایونو کې کروندګر او فیوډالان لږ وو. د بندري ښارونو پراختیا لومړۍ په **ایټالیا** او وروسته په **المان** کې پیل شوه او د خلکو شمېر کې یې هم زیات شو. په دغه دوره کې د یوه منځني ښار د وګړو شمېر پنځه زره تنو او د سترو ښارونو د وګړو شمېر شل زره تنو ته رسېده. د ښار دننه منظره تل د بدلون په حال کې وه، فیوډالان له

دغه حالت څخه ناخوښي وو، خو د مقابلې وس يې نه درلوده.
پاچاهانو له فيوډالانو څخه غوښتل چې ماليه ورکړي. **سوداګري** او **بانکداري** په نوې بڼه پيل شوه، چې دغه حالت د ښارونو اقتصاد پياوړی کړ.

د پاچاهانو د ځواک زياتوالی

د ښارونو له جوړېدو او ښاري ژوند وروسته د پاچاهانو ځواک هم ډېر شو. پاچاهانو له فيوډالانو څخه ماليات اخيستل او د خپل ځواکمنتوب لپاره يې ورڅخه ګټه اخيستله.
پاچاهانو ډېر شمېر سرتيري وګمارل او يو تلپاتې پياوړی پوځي ځواک يې برابر کړ او هم يې د وسلې په تيره بيا توپو له جوړ کړل. همدغه مهال د کليسا ځواک يو څه محدود شو او د حکومت په چارو کې د لاسوهنې اجازه نه ورکول کېده.
کليساګانو ورو ورو د ماليې اخيستلو، **سکالرشيپ** ورکولو او د ښوونې او روزنې ورکولو حق له لاسه ورکړ. د رنسانس په دوره کې اروپايي هېوادونه له ډېرو بدلونونو سره مخامخ شول. هېڅ يوه هېواد خپل اوسني حالت نه درلود.
د انګلستان په هېواد کې فيوډالانو او ځواکمنو اشرافو په پارلمان (ولسي جرګه) کې شتون پيدا کړ او يو مشروطه سلطنتي حکومت يې رامنځته کړ. د فرانسې پاچاهان لېوال وو چې د فيوډالانو ځواک کمزوری او په پای کې يې له منځه يوسي. هغوی د حکومت لپاره يو مرکز جوړ کړ او د پاريس ښار يې مرکز وټاکه چې له همدې امله سخته جګړه پېښه شوه.
له دې ټولو سره سره، د فرانسې او انګلستان خلکو خپل ملت ته تر هر شي ډېر درناوی درلود. په هسپانيا کې يو بل ډول بدلونونه راغلي وو. د هسپانيا شمالي ولايتونه د عيسوي پاچاهانو او سوېلي برخې يې د مسلمانانو په لاس کې وې چې د اروپايانو او مسلمانانو ترمنځ جګړې پېښې شوې او په پايله کې ملوک الطوايفي له منځه ولاړه.
ځينو سيمو چې يووالی نه درلود، خلکو يې تل له يو بل سره په جګړه کې ښکېل و. او غوښتل يې چې دېبلو او خپلواکو کوچنيو دولتونو په توګه ژوند وکړي.

د رنسانس د دورې د معمارۍ د هنر يوه بېلګه

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې له رنسانس وروسته د خلکو د ژوند په اړه او دويمه ډله دې د ښاري ژوند او د نوو ودان شويو ښارونو په اړه معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- په اروپايي ټولنه کې له رنسانس څخه وروسته کوم بدلونونه منځته راغلل؟
۲-په هسپانيا کې ملوک الطوايفي نظام څرنګه له منځه ولاړ؟

په پوهه، ادب او فرهنګ کې بدلونونه

د ټلسکوپ انځور

آیا پوهېږئ چې له رنسانس څخه وروسته په پوهه، ادب او فرهنګ کې کوم بدلونونه راڅرګند شول؟

په منځنیو پېړیو کې د اروپا خلکو دنیوي کارونو ته لږ پام درلوده، خو د رنسانس په دوره کې د اروپا خلک ورو ورو ژوند او نړۍ ته ځیر شول. په بېلابېلو څانګو کې پوهان، لیکوالان او هنرمندان راڅرګند شول چې تراوسه یې اثار پر ځای پاتې دي.

ژان ژاک روسو، **مونتسکو** او **ولتر** د دې دورې له وتلو لیکوالانو څخه وو. همدارنګه د انځورګرانو او مجسمه جوړوونکو له ډلې څخه د **میکل انژ** او **لیونارډ داوینچي** نومونه یادولی شو.

د ادبیاتو په برخه کې باید ووایو چې د ژبې ګرامر او لغت ډېر ارزښت پیدا کړ او همدارنګه د خلکو د حقوقو د علم په مقرراتو پوه شول. د رنسانس په دوره کې له کلیسا څخه د باندې ښوونځي جوړ شول، د انسان د بدن په اړه مطالعه پیل شوه او په طب او طبابت کې پرمختګ رامنځته شو.

له پوهانو څخه یو تن، ویلیم هاروي، د انسان په بدن کې د وینې د ګرځېدو په اړه څېړنې وکړې. د نجومو او جغرافیې په څانګو کې هم د پام وړ پرمختګ وشو. الماني **ګوتنبرګ** د چاپ ماشین او **ګالیله** تلسکوپ اختراع کړل.

د اووه لسمې پېړۍ په وروستیو کې د لومړي ځل لپاره د بخار ماشین وکارول شو. او هم یو

ډول درانده ټوپک جوړ شول چې د ویشتلو په وخت کې په ځانګړو پایو کېښودل کېدل.

اروپایانو د نوو ترلاسه شوو جغرافیایي اطلاعاتو په لاسته راوړلو سره وکولای شول چې د افریقا سوېلي برخو او امریکا ته سفر وکړي او حتی د ځمکو په غاړو کې په سمندري چلند لاس پورې کړي. د لوري معلوموونکی (قطب نما) په جوړېدو سره هغوی بریالي شول چې په خپلو مسافرتونو کې اسانتیا رامنځته کړي. چین ته د **مارکوپولو** سفر د اروپایانو د جغرافیایي پوهې له پراختیا سره ډېره مرسته وکړه.

کله چې د جغرافیې په اړه انسانانو زیات معلومات ترلاسه کړل. ورو ورو یې ډېرې ښې نقشې جوړې کړې چې ورسره د اروپایانو معلومات هم د لارو، ځمکو او سمندرونو په اړه بشپړ شول.

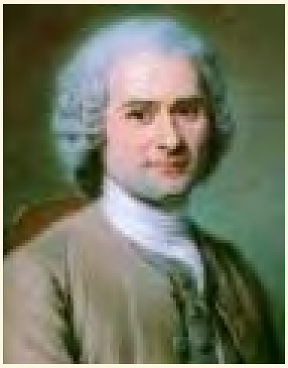

د ژان ژاک روسو انځور

د ماري اوروا‌ولتیر انځور

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د رنسانس دورې د اختراعاتو د ګټو په اړه او دویمه ډله دې د ښوونځیو له جوړېدو وړاندې د پوهې او زده کړې د مرکزونو په اړه معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې

۱–د رنسانس په دوره کې په انسانانو کې کوم نوی احساس رامنځ ته شو؟
۲–د دې دورې دوه نومیالي لیکوالان راوپېژنئ.
۳–د رنسانس په دوره کې اروپایانو د طب او طبابت په برخه کې کومې لاس ته راوړنې درلودې؟

د ټولګي د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو په مرسته د چاپ د ماشین او تلسکوپ د ګټو په اړه معلومات ولیکي او په ټولګي کې دې ولولي.

په اروپا کې لوی انقلابونه

د بخار ماشین

ایا پوهېږئ چې صنعتي انقلاب څه ته وایي؟

د انګلستان صنعتي انقلاب

د صنعت په برخه کې بدلون یا په بل عبارت په پرمختللو هېوادونو کې هغه بدلون چې د صنعتي ماشینونو د کارولو په ترڅ کې رامنځته شوی، **صنعتي انقلاب** بلل کېږي.

د اتلسمې پېړۍ په دویمې نیمایي کې په **برتانیا** کې چې د صنعتي انقلاب کومې نښې لیدل کېدې، په صنعتي انقلاب بدلې شوې.

د ټوکر اوبدلو د ماشین انځور

دغه انقلاب تر ۱۸۵۰ ز کال پورې لویه برتانیا د نړۍ تر ټولو بډایه هېواد کړ. خو په برتانیا کې د صنعتي انقلاب لوی لامل د کرنیز انقلاب بریالیتوب و. د کرنې او مالدارۍ په برخه کې بدلون د دې لامل شو چې د خوراکي توکو په تولید کې د پام وړ زیاتوالی راشي او خلکو ته ارزانه او پریمانه خوراکي توکي په لاس ورشي. چې په دې اساس خلکو ته د صنعتي کالیو د اخیستلو زمینه برابره شوه.

د **جیمز واټ** په واسطه د **بخار د ماشین** اختراع په دغه انقلاب کې مهم رول ولوباوه. د بخار ماشین له اختراع او ګټې اخیستنې وروسته، د اوسپنې د ویلې کېدو نوې لارې هم رامنځته شوې. د نساجي

صنعت هم د صنعتي انقلاب پر لور يو گام و.

لندن، د بيگبين ساعت

د صنعت وده چې لومړی په برتانيا کې پيل شوه، د نولسمې پېړۍ په بېلا بېلو کلونو کې په چټکۍ سره د اروپا نورو هېوادونو او امريکا ته پراختيا وکړه. له ۱۸۵۰ ز کال وروسته دغه وده د اروپا په نورو هېوادونو، لکه: بلژيک، فرانسې او المان کې رامنځته شوه. په دغو هېوادونو کې هم نساجي رول لوباوه. د انگلستان د صنعتي انقلاب په اړه چې پوه شو اوس راځئ چې وپوهېږو چې د فرانسې لوی انقلاب څرنگه رامنځته شو؟

د فرانسې لوی انقلاب

د فرانسې لوی انقلاب په ۱۷۸۹ ز کال کې رامنځته شو. له انقلاب څخه وړاندې د فرانسې د خلکو وضع له ځينو لوريو د ټولو اروپايانو په پرتله يو څه ښه وه خو له دې سربېره ظلم او استبداد د فرانسې د واکمنيو له ځانگړنو څخه وو. د طبقاتو ترمنځ توپير و او اقتصادي حالت هم خراب و چې په پايله کې يې يوشمېر پوهان لکه: **مونتيسکو، ولتر، ژان ژاک روسو، ديدرو** او **ادام اسميت** اړ شول چې د ټولنې پر وضعيت باندې نيوکې وکړي. د دولتي خزانې کمېدل او اقتصادي ماتې هم د انقلاب د راتلو يو لامل و. شپاړسم لوي نشواى کولاى چې د خلکو اداره وکړي.

د فرانسې د لوی انقلاب انځور

د ټولنې د ټيټې يا درېيمې طبقې خلک سره راغونډ شول او د دې پر ځای چې د لوړو طبقاتو استازو سره يوځای شي، په خپله يې يو مجلس جوړ کړ او **ملي مجلس** يې وباله او ژمنه يې وکړه چې تر هغه به سره بېل نه شي، ترڅو فرانسه د اساسي قانون څښتنه نه کړي. خو شور او زوږ پيدا شو چې پاچا غوارې چې د دوی مجلس له منځه يوسي. له همدې امله خلکو په بلوا لاس پورې کړ او د ۱۷۸۹ ز کال د جنورې په ۱٤مه يې د **باستيلي** په زندان بريد وکړ او زندانيان يې ازاد کړل. شپاړسم لويي او د هغه مېرمنې ماري انتونت له فرانسې څخه د تېښتې هڅه وکړه خو مخنيوی يې وشو. چې په پای کې يې خلکو سلب اعتماد کړل.

د انقلاب کوونکو له لوري د باستيل زندان کلابندي

د فرانسې د انقلاب اغېزې نه يوازې په فرانسه کې، بلکې د اروپا په زياترو هېوادونو کې ليدل کېدې چې له همدې امله دغه انقلاب ته لوی انقلاب وايي.

په ټولگي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د صنعتي انقلاب د گټو په اړه او دويمه ډله دې د فرانسې حکومت د ځانگړنو په اړه خبرې اترې وکړي.

پوښتنې

۱.د بخار ماشين د چا په واسطه اختراع کړ؟
۲.صنعتي انقلاب له انگلستان څخه وروسته په کومو ځايونو کې رامنځته شو؟
۳.په فرانسه کې ملي مجلس څنگه جوړ شو؟ روښانه يې کړئ.

اووم څپرکی

د امریکا تاریخ

د لاندې درسونو لرونکی دی:

١. د مایا (Maya) تمدن؛

٢. د ازتک (Aztec) تمدن؛

٣. د اینکا (Aeenka) تمدن؛

٤. د امریکا موندل او د مهاجرتونو پیل؛

٥. د امریکا د متحده ایالتونو خپلواکي.

د څپرکي موخې

۱. زده کوونکي له اسیا نه امریکا ته د خلکو له لېږد سره آشنا کېږي؛
۲. زده کوونکي د امریکا له بومي خلکو سره آشنا کېږي؛
۳. زده کوونکي په مرکزي امریکا کې د مایا له تمدن سره آشنا کېږي؛
۴. زده کوونکي د ازتک تمدن د راتگ په څرنګوالي پوهېږي؛
۵. زده کوونکي په سوېلي امریکا کې د اینکا له تمدن سره آشنا کېږي؛
۶. زده کوونکي د امریکا له کشف او د مهاجرتونو له پیل سره آشنا کېږي؛
۷. زده کوونکي باید وپوهېږي چې اروپایانو نوې نړۍ (امریکا) ته ولې مهاجرت وکړ؛
۸. زده کوونکي د امریکا د متحده ایالتونو د خپلواکۍ له مراحلو سره آشنا کېږي.

د مایا تمدن څرنګه منځته راغی؟

په دې لوست کې له اسیا څخه امریکا ته د هغو قومونو له لېږد سره اشنا کیږئ، چې په مرکزي امریکا کې یې د مایا په نامه د لومړني تمدن بنسټ کېښود.

مخکې له دې چې انسانان کرنې ته مخه کړي، د خپلو خوراکي توکو اړتیا یې د وحشي ژویو د ښکار او د مېوو راغونډولو له لارې پوره کوله. هغوی د خوراکي توکو د لاس ته راوړلو لپاره اړ وو چې له یوې سیمې نه بلې سیمې ته مهاجرت وکړي او شتمنې ځمکې پیدا کړي. د دغو مهاجرو له جملې څخه یو هم د **مایا** قوم و. د اسیا د شمال ختیځ یوشمېر قومونو امریکا ته مهاجرت وکړ. هغوی د ځینو ځانګړتیاوو او ظاهري ورته والي له مخې مغول توکمه وو. چې ډېر پخوا یې په تدریجي توګه له اسیا څخه مهاجرت پیل کړ. له دې امله چې سمندر کنګل و د **الاسکا** له لارې شمالي امریکا ته ننوتل. څه موده وروسته د هغوی یوې ډلې شمالي امریکا پرېښوده او د سوېلي سیمو په لور وخوځېدل.

د **مایا** قومونو چې شل قبیلې یې درلودې، د مرکزي امریکا په ټولو سیمو کې یې ژوند کاوه. له میلاده شاوخوا **۶۱۳** کاله وړاندې د مایا د قبیلو د ژوند په ډول کې یو ستر بدلون رامنځته شو. لومړنی ژوند یې پرېښود، کرنیز ژوند ته یې مخه کړه او ورو ورو یې د یوه تمدن بنسټ کېښود.

د مایا خلکو د کرنې په چارو کې پرمختګ وکړ او له شمالي امریکا سره یې په لومړنی توګه خپلې سوداګریزې اړیکې ټینګې کړې. خو په مرکزي امریکا کې د وچکالۍ له راتګ سره د مایا قومونو اړ

شول چې د شمالي سیمو ته مهاجرت وکړي. هلته یې یوځل بیا د ښارونو، کورونو، عبادت ځایونو او اهرامو په جوړولو پیل وکړ. د مایا وګړو له بېلا بېلو علومو، لکه **ستوري پېژندنې** سره اشنایي درلوده او **کلیزه** یې هم جوړه کړې وه. د مایا په قبیله کې کاهنانو (مذهبي لارښوونکو) ډېر رول درلوده. هغوی په ستوري پېژندنه پوهېدل. چې له همدې امله یې په خلکو کې ډېر درناوی کېده. د مایا تمدن ډېر اثار پاتې دي چې د هغو له جملې کولی شو چې د **یوکاتان** په ټاپو وزمه کې د (**الکاستون**) اهرام ته اشاره وکړو.

لکه څنګه چې په انځور کې لیدل کېږي، دغه اثر ۲۳ متره لوړوالی لري او د هنري معمارۍ ډېر ارزښت لري چې هر کال یې په زرګونو نړیوال سیلانیان لیدنه کوي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې له اسیا څخه امریکا ته د مهاجرت په اړه، دویمه ډله دې د مایا تمدن د رامنځته کېدو د څرنګوالي په اړه او دریمه ډله دې د مایا د فرهنګ او معمارۍ په اړه خبرې اترې وکړي او د هرې ډلې استازی دې پایله په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱.د مایا قومونو څرنګه شمالي امریکا ته مهاجرت وکړ؟
۲.په مرکزي امریکا کې د مایایانو د ژوند د ډول په اړه څو کرښې ولیکئ.
۳.د الکاستون د اهرام په اړه څه پوهېږئ؟

د ازتکانو تمدن په کوم ځای کې رامنځته شو؟

په تېر لوست کې له اسيا نه امريکا ته د خلکو له مهاجرت او په مرکزي امريکا کې د مايا تمدن له منځه راتلو سره اشنا شوئ. په دې لوست کې د ازتک تمدن سره چې د مايا پر ځای رامنځته شو اشنا کيږئ.

د مرکزي امريکا پخوانيو لومړنيو وګړو شل قبيلې درلودې. له دغو قبيلو يو قوم چې په **مکسيکو** کې مېشت و، **ازتک** نومېده. دغه قوم په زړورتوب او جګړه ماری مشهور و. د څوارلسمې زېږدېزې پېړۍ په لومړيو کې ازتکانو د مايا د واک ټوله سيمه ونيوله چې وروسته د ازتکانو ستروا‌کۍ د **مرکزي امريکا** ټولې سيمې په ځانګړې توګه مکسيکو په ولکه کې درلوده.

د هنر، معمارۍ، نجومو او رياضياتو په علم کې پرمختګ د ازتکانو د تمدن مهمې لاسته راوړنې وې. د دوی ليک د انځوريز ليک يو ډول و. ځينو ازتکانو په غوږونو کې د وزن په اچولو سره د خپلو غوږونو نرمۍ اوږدولې ځکه چې د غوږونو د نرميو اوږدوالی د نجيب زادګۍ نښه وه. کاهنانو د ازتکانو په ټولنه کې د مايايانو په څېر مهم رول درلوده. ازتکان هوښيار او ځيرک خلک وو. هغوی له سوېلي امريکا سره خپلې اړيکې ټينګې کړې وې او د لاسي او هنري صنايعو توليدات يې د **سوېلي امريکا** سيمو ته صادرول.

د ازتکانو ستروا‌کۍ ۲۰۰ کاله دوام وکړ. له جغرافيايي موندنو وروسته، هسپانويان د

ازتکانو سیمې ته ننوتل او هغه ځای یې ونیو. د ازتکانو تاریخي اثار د انځوریزو توکو په بڼه موجود وو چې د اروپایانو له لوري له منځه یوړل شول، ځکه چې د هغوی د مذهبي سلیقې او د تفکر له طرز سره یې مطابقت نه درلود.

د ازتک د اوړدو غوږو مجسمو انځور

د ازتکانو پلازمېنه چې د سترواکۍ یو مهم ښار و، له خاورو سره برابره شوه او پر ځای یې هسپانویانو یوه ستره کلیسا ودانه کړه.

د اروپایانو د بریدونو په پایله کې د ازتکانو ټول ادبیات له منځه ولاړل. له هغوی یوازې درې کتابونه پاتې دي چې تر دې مهاله یې څوک په لوستلو نه دي بریالي شوي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د ازتکانو د واک ته رسېدو په اړه او دویمه ډله دې د ازتکانو د تمدن د لاسته راوړنو په اړه خبرې اترې وکړي او د هرې ډلې استازی دې د بحث پایله په ټولګي کې ولولي.

پوښتنې

۱.د مایایانو سیمه کومو وګړو ونیوله؟
۲.ازتکانو له کومو سیمو سره سوداګریزې اړیکې ټینګې کړې وې؟
۳.د ازتکانو ستروکۍ د چا په واسطه او څرنګه له منځه ولاړه؟

د ټولګي دباندې فعالیت

د لوست لنډیز خپلې کورنۍ ته تشریح کړئ.

د اینکا تمدن څرنګه تمدن و؟

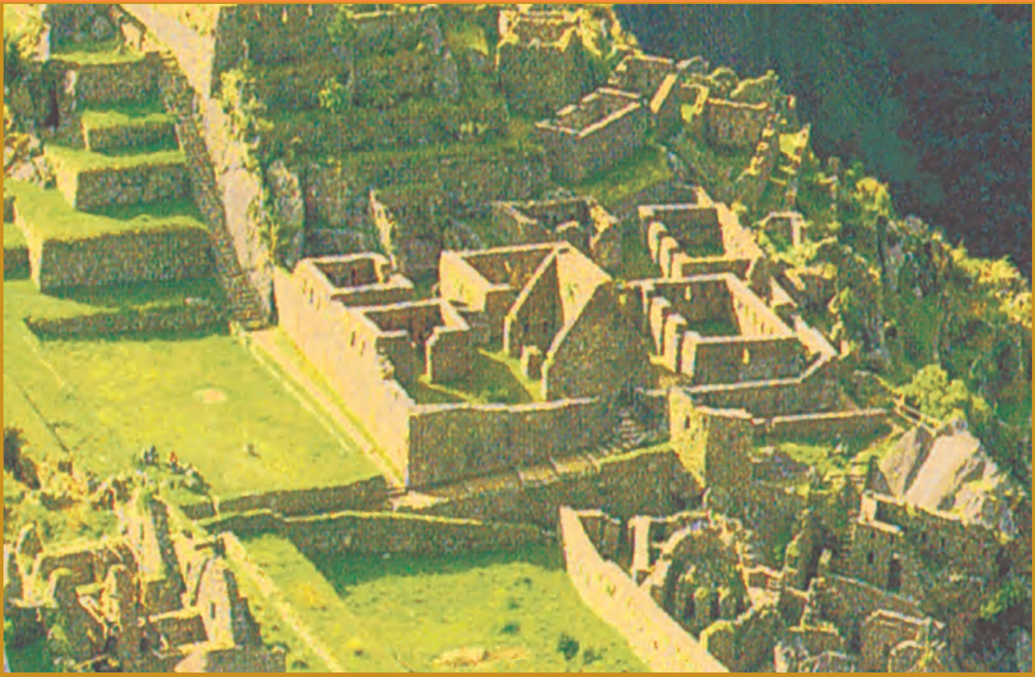

په تیر لوست کې مو د ازتکانو په اړه موضوعات ولوستل. اوس د اینکا له قومونو سره چې په سوېلي امریکا کې یې د یو ستر تمدن بنسټ ایښی و، آشنا کېږئ.

له اسیا څخه امریکا ته چې کومو خلکو مهاجرت کړی و، په دغه ځای کې یې د تمدن درې عمده مرکزونه رامنځته کړل چې له **مکسیکو، مرکزي امریکا** او **پیرو** څخه عبارت دي.

اینکا هم د آسیا له مهاجرو قومونو څخه و. هغوی له اسیا څخه د **الاسکا** له لارې د سوېلي امریکا سیمو ته ځانونه ورسول. د اینکا امپراتورۍ قلمرو د سوېلي امریکا ټولې لوېدیځې څنډې په بر کې نیولې، چې په شمال کې تر **اکوادور** او په سوېل کې تر **چیلي** پورې رسېدې.

د اینکا تمدن په **دولسمه** زېږدېزه پېړۍ کې پیل شو. د ازتکانو په خلاف اینکایان په دې بریالي شول چې یوه متحده او یو موټی ټولنه جوړه کړي. سیاسي ځواک په بشپړه توګه د پاچا په لاس کې و. د اینکا پاچا د مذهبي کاهنانو په مرسته یې په خپل قلمرو کې په تیزۍ سره واک چلاوه او ځان یې د خدای زوی او استازي باله.

خلکو په خپله هېڅ واک نه درلوده او د مذهبي کاهنانو او پاچا تر امرونو لاندې یې ژوند کاوه.

اینکایان د نجوم او ریاضیاتو په علم کې له ازتکانو څخه وروسته پاتې وو، خو په مهندسۍ، معمارۍ

او لاسي صنايعو کې مخ وړاندې وو. د هغوی په واسطه جوړ شوي واټونه او ودانۍ د **ازتکانو** په پرتله ډېرې ښې وې. د هغوی لیک یو ډول انځوریز و. اینکا خپلې سوداګریزې اړیکې له شمالي سیمو په ځانګړې توګه د ازتکانو له ستراوکۍ سره ټینګې کړې وې. هغوی د خپلو لاسي صنايعو تولیدات د **ازتکانو** ستراوکۍ ته صادرول. د مرکزي امریکا غلې او د حبوباتو تخمونه په ډېر مقدار سره سوېلي امریکا ته رسول کېدل او هلته کرل کېدل. سره له دې چې **هسپانویانو** د اینکا تمدن ویجاړ کړ او ستراوکۍ یې له منځه یوړه، خو لا تراوسه د دغه تمدن ډېر آثار پاتې دي، لکه ښکلې د سرو زرو او سپينوزرو توکي او د اوبو رسولو کانالونه. دغه کانالونه د **انډیز** (Andes) د غرونو په لمنو کې د اوبه خور لپاره جوړ شوي وو. له دې سربېره په **کوزکو** کې هم ستر استوګنځایونه او کلاوې شتون لري چې د دوی په واسطه جوړې شوي دي.

د اینکا کلیزه

په ټولګي کې فعالیت
زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د سوېلي امریکا د پخوانیو لومړنیو خلکو په اړه او دویمه ډله دې د اینکا د واک لاندې سیمو په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې پایله خپلو ټولګیوالو ته ووايي.

پوښتنې
۱.د امریکا په لویه وچه کې څو تمدونونه او په کومو سیمو کې جوړ شوي وو؟
۲.د نقشې په مخ د اینکا د ستراوکۍ قلمرو سیمه وښیاست.
۳.له سیاسي پلوه د اینکا تمدن د ازتک له تمدن سره څه توپیر درلود؟
٤.د اینکا د پاتې شویو اثارو په اړه معلومات ورکړئ.

د ټولګي دباندې فعالیت
د لوست مهم ټکي په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

د امریکا کشف او د مهاجرتونو پیل څرنگه ترسره شو؟

تاسو د امریکا د پخوانیو لومړنیو وګړو د ژوند په اړه موضوعات ولوستل. په دې لوست کې د امریکا د وچې له موندلو او هغه ځای ته د اروپایانو د مهاجرت پیل او د امریکا له بومي خلکو سره د هغوی له سلوک سره اشنا کیږئ.

د امریکا وچه د ۱۴۹۲ زیږدیز کال په اکتوبر کې د هسپانیا د پاچاهۍ په مالي مرسته د یوه ایټالوي ماڼو له لوري چې **کرستیف کولمب** نومیده کشف شوه. کرستیف کولمب د خپل ژوند تر پایه په دې باور و چې د هغه په واسطه کشف شوې سیمې د اسیا د **هند**، د ختیځو سواحلو یوه برخه ده. چې له همدې امله د دغې سیمې بومي خلک یې هندي ونومول. وروسته دغه سیمه د **لویدیځ هند** په نامه شهرت وموند. په داسې حال کې چې له کومو خلکو سره هغه آشنا شوی و، د امریکا سره پوستي بومیان وو.

کریستف کولمب

د شپاړسمې زېږدېزې پېړۍ په پیل کې د ایټالیا هېواد یو بل شخص چې **امریکا وسپوچي** نومېده، د سوېلي امریکا شمالي برخو ته سفر وکړ. هغه ولیدل چې دا سیمه هند نه، بلکې یوه نوې لویه وچه ده چې له همدې امله، دغه نوې وچه د هغه په نامه (**امریکا**) یاده شوه.

له دې وروسته د اروپا لویو هېوادونو د نوې نړۍ (امریکا) په لور مهاجرت وکړ. **هسپانویان** او **پرتګالیان** چې کله د مرکزي او سوېلي امریکا سیمو ته ننوتل، له تاوتریخوالي یې کار واخیسته او د **امریکا پخواني لومړني** وګړي یې د ځان تابع کړل.

اروپایانو وکولای شول چې ډېرې سیمې ونیسي او لویې ستروا‌کۍ په هغه ځای کې جوړې کړې. له بلې خوا مهاجرتونه د اروپا د سترو ځواکونو ترمنځ د جګړې لامل وګرځېدل. د امریکا د نیول شوو سیمو پر سر د اروپایانو د جګړو له امله د امریکا د خلکو لپاره د خپلواکۍ زمینه هم برابره شوه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د امریکا د کشف په اړه او دویمه ډله دې په دې اړه چې څرنګه دغه وچه امریکا ونومول شوه خبرې اترې وکړي.

پوښتنې

۱. د امریکا لویه وچه په کوم کال او د چا په واسطه کشف شوه؟
۲. د امریکا وچه یې ولې په دغه نامه یاده کړه؟
۳. د امریکا لومړنیو کشف کوونکو د دغې لویې وچې په اړه څه فکر کاوه؟

ايا د امريکا د متحده ايالتونو د خپلواکۍ په اړه پوهيږئ؟

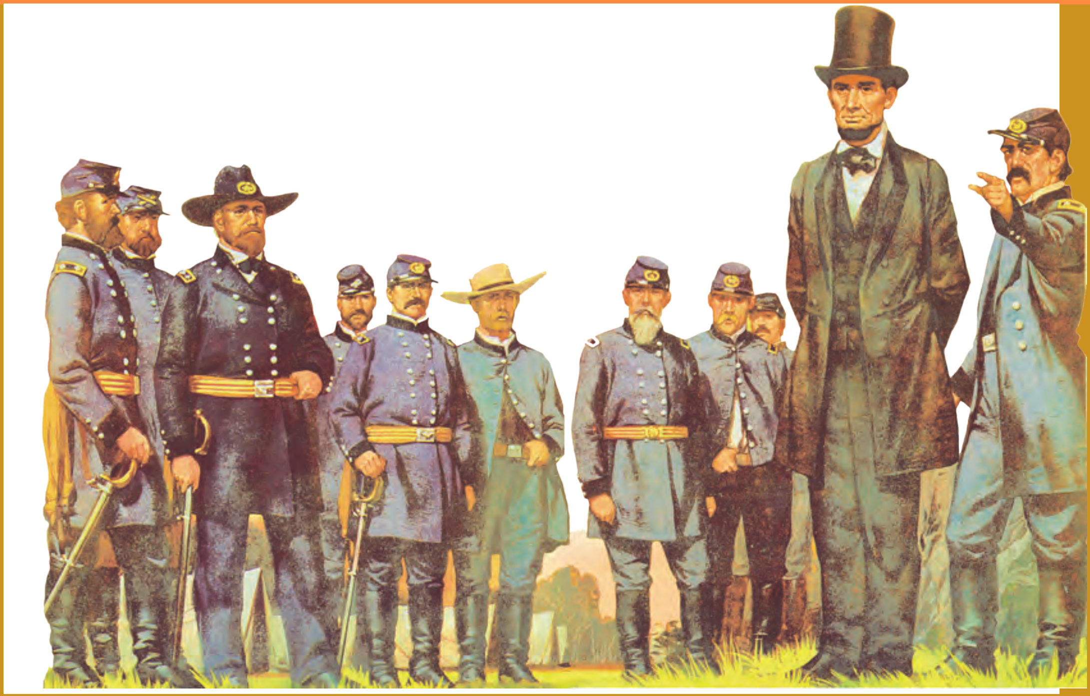

په تېر لوست کې مو د کرسټف کولمب په واسطه د امريکا د کشفولو او د اروپايانو د مهاجرت د پيل په اړه معلومات ترلاسه کړل، اوس د امريکا د متحده ايالتونو له خپلواکۍ سره آشنا کېږئ.

د **امريکا** له کشفېدو سره سم، هغه ډلې چې د شتمنۍ په لټه کې وې دغې وچې ته ولاړې. د **پرتګال** او **هسپانيې** له هېوادونو وروسته **انګلستان** او **فرانسې** د نوې نړۍ د زياتو شتمنيو د ترلاسه کولو په موخه شمالي امريکا ته مخه کړه.

د شمالي امريکا ديارلس ايالتونه د انګليس مستعمراتي ستر واکۍ تر ولکې او سوېلي برخې چې د شمال په پرتله وروسته پاتې وې، د **فرانسې** د دولت تر ولکې لاندې راغلې.

د انګلستان دولت له خپلو مستعمراتو نه د پيسو د ترلاسه کولو لپاره په ۱۷۶۵ زېږديز کې د **تمبر** په نامه د ماليې اخيستلو قانون په امريکا کې د ديارلسو ايالتونو پر وګړو وضع کړ. دغه عمل د خلکو د ناخوښۍ لامل وګرځېده، چې د انګريزانو او د شمالي امريکا د وګړو ترمنځ د ګډوډيو لامل شو.

د مستعمراتو وګړو د انګليسي توکو له اخيستلو چې لوړ ګمرکي ماليات پرې وضع شوي وو، ډډه وکړه او د اړتيا وړ چای او ځيني توکي يې د فرانسويانو په مرسته د قاچاق په ډول خپلو ايالتونو

ته راورل، خو په ۱۷۷۳ زېږدیز کال کې د چای درې بېړیو د تشېدو لپاره د **بوستون** په بندر کې لنگر واچاوه. سره له دې چې خلکو یې مخالفت وکړ، خو بېړۍ بېرته ونه گرځېدلې چې په پایله کې خلکو یو بل ته لاسونه ورکړل. او په پټه بېړۍ ته ننوتل او ټول چای یې سمندر ته وغورځاوه. دغه پېښه د امریکا د خلکو د **خپلواکۍ د جگړې** د پیل پلمه شوه.

د انگلیسانو پر وړاندې د منظم مقاومت د درلودلو په موخه، انقلابیانو **جورج واشنگټن** د ځواکونو د اعلی قومندان په توگه وټاکه. انقلابیانو په پیل کې د بوستون بندر ونیو. جگړې په تېزۍ سره دوام درلوده، انقلابیانو ډېر ژر کنگره جوړه کړه او د امریکا د **خپلواکۍ اعلامیه** یې تصویب کړه.

په پای کې په ۱۷۸۳ زېږدیز کال کې د **انگلستان دولت** په رسمي توگه د **امریکا د متحده ایالتونو** خپلواکي په رسمیت وپېژندله او د **فرانسې دولت** ته اجازه ورکړل شوه چې په امریکا کې استحکامونه جوړ کړي.

د امریکا په تاریخ کې د لومړي ځل لپاره نوی ملت منځته راغی چې گډه اردو او بېلا بېل خو یو موټي ایالتونه یې درلودل. له دې وروسته دغه هېواد د امریکا متحده ایالتونه ونومول شو او د **اساسي قانون** په تصویبېدو سره یې جورج واشنگټن د **جمهور رئیس** په توگه وټاکل شو.

په ټولگي کې فعالیت

زده کوونکي دې له انگلستان څخه د امریکا د خپلواکۍ اخیستلو د څرنگوالي په اړه خبرې اترې وکړي او پایله دې په ټولگي کې ولولي.

پوښتنې

۱. د امریکا له کشفېدو وروسته اروپایان ولې هلته ولاړل؟
۲. د انگلستان دولت د پیسو د ترلاسه کولو په موخه، د امریکا پر خلکو کوم قانون وضع کړ؟
۳. د بوستون بندر د پېښې په اړه خو کرښې معلومات ولیکئ.
۴. په کوم کال کې د انگلستان له لوري د امریکا د متحده ایالتونو خپلواکۍ په رسمیت وپېژندل شوه؟

لومړی څپرکی

خلافت: هغه ځانګړي سیاسي نظام ته ویل کېږي چې د حضرت محمد ﷺ له رحلت څخه وروسته په مسلمانانو کې دود شو او تر ٤١ سپوږمیز کال پورې یې دوام وکړ.

نهضت: خوځښت، ادبي، ټولنیز او سیاسي حرکت.

پاڅون: راپورته کېدل، د واکمن سیاسي نظام په وړاندې حرکت.

داعي (داعیان): دعوت کوونکی، مبلغ

موبد: روحاني، زردشتي ملا

اورتون: هغه ځای چې زردشتیان پکې خپل سپېڅلی اور ساتي، د زردشتیانو عبادت ځای.

هویت: هغه څه چې په هغه باندې یو شخص او یا یوه ټولنه پېژندل کېږي.

قلمرو: هغه سیمه او ځمکه چې د یوه حکومت یا واکمن تر فرمان لاندې وي.

دویم څپرکی

عیار (عیاران): د خلکو هغه ډله چې په دویمه او درېمه هجري پېړۍ کې یې په ځینو ختیځو اسلامي ښارونو کې فعالیت درلود.

یاسا: هغه قانون او مقررات چې چنګیز د مُغولو لپاره وضع کړي و.

درېم څپرکی

قزلباش: د سرې خولۍ په معنا ده او په اصطلاح کې د صفویانو هغو ملاتړو پوځي ډلو ته ویل کېږي، چې سرې خولۍ یې په سر کولې.